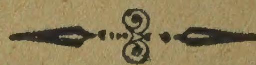
శ్రీ

# నలచరిత్రస్య శుద్ధిపత్రికా.

—శ్రీ*శ్రీ—

| పుటే | పఙ్క్తౌ | అశుద్ధమ్ | శుద్ధమ్ |
|---|---|---|---|
| ౫ | ౨౪ | నవృణీత | నవృణ్వీత |
| ౬ | ౧ | సగద్దదం | సగద్గదం |
| ౭ | ౬ | తతఎకైకశో | తతస్సఎకైకశో |
| ౯ | ౧౭ | తతకలిః | తతఃకలిః |
| ౧౦ | ౧౩ | జానీషేత్వంయథారాజా | జానీషేత్వంరాజా |
| ౧౨ | ౧౯ | పూజతః | పూజితః |
| ౧౩ | ౧౬ | ప్రియామత్సృజ్య | ప్రియాముత్సృజ్య |
| ౧౫ | ౫ | శోకనేవ | శోకేనేవ |
| ౧౮ | ౧౫ | తేనతటాకమార్గేణ | కేచనతటాకమార్గేణ |
| ,, | ౨౩ | గృణ్హీధ్వం | గృహ్ణీధ్వం |
| ౨౭ | ౧ | మద్భాగ్యక్షయాదేవ | తద్భాగ్యక్షయాదేవ |
| ,, | ౩ | మయినిర్దయో | తస్యాంనిర్దయో |
| ,, | ౧౮ | ఆత్మానమాత్మానా | ఆత్మానమాత్మనా |
| ౨౮ | ౧౭ | చపలస్త్రీస్వభావః | చపలఃస్త్రీస్వభావః |
| ౩౨ | ౫ | మద్విలోచనశీతమయూఖః- | మద్విలోచన చకోర శీత [మయూఖః |
| ౩౪ | ౫ | సాపునస్తమపృచ్ఛత్ | సాపునస్తమపృచ్ఛత్ |
| ౩౫ | ౬ | బహిస్థాపితా | బహిష్ఠాపితా |
| ౩౭ | ౧౮ | తహ్యేతేభూతసాక్షిణః- | తర్హిభూతస్సాక్షిణః |
| ౩౯ | ౧ | విప్రియంకృతమపి | విప్రియంకృతమస్తి |



శ్రీ

# శ్రీనలచరిత్రం.

ఆసీత్ పురా నిషధేషు విశ్వవిఖ్యాతకీర్తి ర్వీరసేనస్య రాజ్ఞస్సుత స్సత్యవాదీ వదాన్యో హయవిద్యాకోవిదో నిజసౌన్దర్యనిర్జితకన్దర్పో నలోనామ నరపతిః. తదైవ విదర్భేషు భీమపరాక్రమ స్సకలసద్గుణనిలయో భీమోనామ భూపతిరభూత్. తమనపత్యం సన్తానార్థినం పృథివీపతిమేకదా దమనోనామ మహర్షిరభ్యగచ్ఛత్. భీమ స్తమాగతం మహర్షిం మహిష్యాసహ సత్కారాదినా భృశమతోషయత్. తుష్టస్సముని స్తస్మై సుతార్థినే వరమదాత్. తస్మాద్వరా త్తస్య భీమస్య కాలేన దమోదమనోదాన్త శ్చేతి త్రయ స్తనయాః, దమయ న్తీత్యేకా తనయాచాజాయన్త. దమయ న్తీతు రూపేణ గుణేన శీలేనచ త్రిభువనవనితాజనభూషణాయితా బభూవ. నలస్య దమయన్త్యాశ్చ సౌన్దర్యౌదార్యాదికం వీక్ష్య జనాః నలస్య సమీపే దమయ న్త్యేవ తవ సదృశీభార్యా సా అతీవ రూపవతీ త్రిభువనేపి తత్సదృశీ నారీ నా స్తీతి దమయ న్తీం,దమయన్త్యాస్సన్నిధే నలఏవ తవ యోగ్యో వరః మ స్తన్యోపి నతత్సమ ఇతి నలంచ ప్రశశంసుః. తత స్తయోరన్యోన్యరూపాకర్ణనేనానురాగో హృద్యంకురితో బభూవ.

అథోత్కంఠితో నలో మనోవినోదార్థమ న్తఃపురోపా న్తగతం రమ్యముద్యానంగతః కాంశ్చనమనోహరాన్ రాజహంసాన్ విలోక్య కౌతుకా త్తేషా మేకమగ్రహీత్. తేన గృహీతస్సఖేచరో మానుషగిరా తం వ్యాజహార, రాజన్నాహం హ న్తవ్యః, ముంచ

మాం, తవ ప్రియం కరిష్యామి, త్వాం దమయన్త్యాః పురత స్తథా కీర్తయిష్యామి యథా సా త్వదన్యం పురుషం స్వప్నేపి నమంస్యతే ఇతి. తచ్ఛ్రుత్వా స మహీపతి స్తం హంసం వ్యసృజత్. తత స్తే విహఙ్గమా విదర్భాన్గత్వా ప్రమదావనే వయస్యాభిస్సహ విహరన్త్యా దమయన్త్యాః సమీపం జగ్ముః. సఖీగణసమన్వితా సా తానద్భుతాకృతీన్ హంసాన్వీక్ష్య వ్యస్మేష్ట. తతస్తాః కన్యకాః కుతూహలాత్తాన్ విహగాన్ గ్రహీతుం సముపాద్రవన్. దమయన్తీ తు యం రాజహంసం జిఘృక్షురధావత్ సహంసో వ్యక్తయా వాచా తామవోచత్, రాజపుత్రి, కిమ మాం గృహీతేన తవ ప్రయోజనం, అలమాయాసేన, అహం త్వదుపకారార్థమిహాగతః; అస్తి నిషధేషు నలో నామ మహీపతిః, రూపే కన్దర్పమప్యతిక్రాన్తః, యది త్వం తస్య భార్యా భవే స్తదా ఇదం తవ జన్మ రూపంచ సఫలం భవేత్. వయం దేవగన్ధర్వ యక్షరాక్షస మానుషాదీన్ దృష్టవన్తః, నచాస్మాభి స్తథావిధో రూపాదిసంపన్నో దృష్టపూర్వః; త్వమపి రత్నం సున్దరీణాం, తద్యువయో స్సదృశయో స్సమాగమో రమణీయో భవేదితి. తచ్ఛ్రుత్వా దమయన్తీ తం దివ్యహంసం సత్యభాషిణం మత్వా త్వం నలమప్యేవం వదేత్యుక్త్వా సఖీగణసమీపమగమత్. తతస్స హంసో నిషధాన్ పునరాగత్య సర్వం నలాయ నివేద్య యథాకామమగాత్.

అథ దమయన్తీ హంసవచశ్శ్రవణా త్ప్రభృతి పుష్పశరవిశిఖవిద్ధా నస్వస్థా బభూవ. సదా తం రాజచన్ద్రం చిన్తయన్తీ వివర్ణవదనా, క్రీడామణ్డనాహారాదిష్వప్యలబ్ధరతిః పాణ్డువర్ణా కృశా బభూవ. తాం తదాకారామస్వస్థాం సఖీగణో విదర్భనాథాయ భీమాయ న్యవేదయత్. తచ్ఛ్రుత్వా స నృపతి ర్దమయన్త్యాస్సమీపమాగత్య తాం సమ్ప్రాప్త యౌవనాం నాతిస్వస్థాం విలో

క్య తస్యాః స్వయంవరం చికీర్షుః సర్వేషాం మహీపాలానాం సవి
ధే దూతాన్వ్యసృజత్. తేచ పార్థివా దమయన్త్యాః స్వయంవరం
తేభ్యః శ్రుత్వా విచిత్రవస్త్రాభరణాద్యలంకృతాః హస్త్యశ్వర
థఘోషేణ దిశః పూరయన్తో విదర్భానభిజగ్ముః.

అథైతస్మిన్నేవ సమయే దేవర్షిసత్తమౌ మహాత్మానౌ
నారదపర్వతావటన్తౌ దేవలోకంగత్వా దేవరాజభవనం ప్రావిశ
తాం. మఘవా తౌ దృష్ట్వా యథావిధ్యర్చయిత్వా కుశలమపృ
చ్ఛత్. తతో నారదస్తమువదత్, మఘవన్ కుశలమావయోరితి.
తదను దివస్పతిః పునరపృచ్ఛత్, బ్రహ్మన్ యే ధర్మజ్ఞాః పృథ్వీపా
లాః యుద్ధే అపరాఙ్ముఖాః శస్త్రేణ నిధనంగచ్ఛన్తి తేషామయమ
క్షయో లోకో వర్తతే యథామమ, క్వతే శూరాః క్షత్రియాః
నహి తాన్ దయితానతిథీనాగచ్ఛతశ్చిరాత్పశ్యామీతి. నారదో
వదత్, సునాసీర శృణు తత్కారణం యేనాత్ర నాగచ్ఛన్తి మహీ
పాలాః; అస్తి విదర్భభూపతేః సుతా దమయన్తీతి, యా వి
శ్వంభరారమ్భా సురైరపి స్పృహణీయా; అచిరాత్తస్యాః స్వ
యంవరో భవితా, తాం లోకలోచనచకోరచన్ద్రికాం కాంక్ష
న్తః క్షోణీపాలాః సవాహనా విదర్భాన్ గచ్ఛన్తీతి. ఏవం నారదే
కథయత్యేవ పావక ధర్మరాజాఽపాంపతయో లోకపాలా దేవ
రాజ సమీపమాజగ్ముః. తే సర్వేఽపి నారదవచశ్శ్రుత్వా కౌతు
కాకృష్టచిత్తా వయమపి గచ్ఛామ ఇత్యవోచన్. ఏవముక్త్వా నిర్గ
తే పర్వతేన సహ నారదే శక్రాద్యా లోకపాలా దివ్యవిమానేన
వియన్మార్గేణ విదర్భానయయుః. నలోఽప్యన్తరా దమయన్తీ
ముపలిప్సూ రథారూఢో విదర్భానగచ్ఛత్.

అథేన్ద్రాద్యా లోకపాలా విదర్భాన్ప్రతి ప్రస్థితం మూర్తి
మన్తం మన్మథమివస్థితం నలం పథి దృష్ట్వా, తస్యరూపసమ్పదా వి

స్థితా మన్దసంకల్పా బభూవుః. తతస్తే లోకపాలా నభస్థలాదవతీర్య నలసమీపమాగత్య తమవోచన్, భో నిషధాధిపతే అస్త్యస్మాకం కోఽప్యర్థఃసాధనీయః, తత్కృతే త్వం దూతో భవితుమర్హసీతి. తచ్ఛ్రుత్వా యాచ్ఞాభంగేఽప్యశిక్షితో నైషధో భవిష్యామీతి తేభ్యః ప్రతిజ్ఞాయ తానపృచ్ఛత్, కేభవన్తః, కోఽసావర్థః యస్య కృతేఽహం దూత ఈప్సిత ఇతి. పాకశాసనోఽభాషత, అస్మాన్ దమయన్త్యర్థమాగతానమరాన్ జానీహి, అహమిన్ద్రః, అయమగ్నిః, అయమపాంపతిః, అసౌనరాణామన్తకృద్యమః. త్వమితో గత్వాఽస్మద్వచనాద్దమయన్తీమిదంవచనం బ్రూహి, మహేన్ద్రాద్యా లోకపాలాస్త్వాం ప్రేప్సవః స్వయంవరసభామాయాన్తి తేషామన్యతమం పతిం వృణుష్వేతి. తచ్ఛ్రుత్వా విషణ్ణో నైషధః సాఞ్జలిరభాషత, భో లోకపాలాః యుష్మాభిరేకార్థసముపేతం మాం యూయం ప్రేషయితుం నార్హథ, యో యస్యాం జాతాభిలాషః సపుమాన్ పరార్థం తామేవ స్త్రియం కథమీదృశం వక్తుముత్సహేత, తత్ క్షమన్తాం భవన్త ఇతి. తతో దూతో భవిష్యామీతి ప్రతిశ్రుత్య కస్మాత్ త్వమేవంవదసి, తదిదంతవసత్యాభిసన్ధస్య నసదృశం, తద్వ్రజేతి దేవైస్సనిర్బన్ధముక్తస్స నైషధస్తాన్ పునరబ్రవీత్, సురక్షితాని రాజభవనాని కథం మయా ప్రవేష్టుం శక్యానీతి. అస్మత్ప్రభావాత్కేనాప్యలక్షితస్తస్యాః పార్శ్వంప్రవేక్ష్యసీతి శక్రేణాభిహితో నలస్తథేతి ప్రతిపద్య, దమయన్త్యా వాసభవనం కేనాప్యలక్షితఏవ ప్రవిశ్య, విశ్వాతిశాయిసౌందర్యశాలినీం, పూర్ణచంద్రముఖీం దాసీగణసమావృతాం తాం దమయన్తీం విలోక్య విస్మయావిష్టశ్చలితధృతిరనిమిషలోచనః పశ్యన్ క్షణం నిష్పన్దస్తస్థౌ. దృష్ట్వైవ తాం హరిణరమణీనయనాం నలస్యతస్యామవర్ధతానురాగః. తతః సదేవసన్దేశం స్మరన్ కామాధీనం మనః

కథంచిన్న్యవర్తయత్. అథ దమయన్త్యాశ్చేట్యస్తం నైషధం దృ
ష్ట్వా తస్య తేజసా ధర్షితా స్సమ్భ్రాన్తా స్సత్వరముపాసనేభ్య స్సము
త్థాయ తూష్ణీమేవ తస్థుః, న తం భాషితుం శేకుః. దమయన్తీ తు నలం
విలోక్య, కిమయం దేవః, ఆహోస్విత్ గన్ధర్వః, కింవా మూర్తి
మాన్మదన ఏవేతి శఙ్కమానా, స్మయమానం తం సస్మితమువాదీ
త్, హే సర్వానవద్యాఙ్గ, కో భవాన్, సురక్షితమిదం భవనం క
థం కేనాప్యలక్షితః ప్రవిష్టోసి, కిమత్రాగమన ప్రయోజనమితి. నల
స్తామువాచ, కల్యాణి మాం దేవదూతం నలం విద్ధి, శక్రాద్యా
దిక్పాలాస్త్వాం ప్రాప్తుమిచ్ఛన్తి, తేషామన్యతమం పతిం వృణుష్వ
తేషాం ప్రభావాదేవ ప్రవిశన్తం మామిహ కోపి నాపశ్యత్ నాన్య
వారయదితి. సా తచ్ఛ్రుత్వా స్మితముఖీ లజ్జావనతవదనా నలమువో
చత్, రాజన్ కిమిదం మమ చిత్తస్య పరీక్షణం యదేవం భాషసే, య
దా స హంసో మామవాదీత్ తదైవ త్వం మయా మనసా పతిః కల్పి
తః, తచ్చిరకృతం మమేమం సంకల్పం నన్యథాకర్తుమర్హసీతి. త
చ్ఛ్రుత్వా నలస్తామువాచ, శోభనాఙ్గి, తిష్ఠత్సు శక్రాదిషు లో
కపాలేషు, కథం మానుషమిచ్ఛసి, యేషాం మహాత్మనాం పాదర
జసాప్యహం న తుల్యః, తేషాం మమ చాజగజయోరివ మహదన్త
రమస్తి, య ఇదం కృత్స్నం జగత్ క్షిప్రమేవ భస్మీకర్తుం శక్నోతి
తం హుతాశనం, యద్దణ్డభయాత్ భూతగ్రామో ధర్మమేవానురు
ధ్యతే తం ధర్మరాజం, యోయం దైత్యదానవమర్దనః సర్వ
దేవానామధిపతిస్తం మహేన్ద్రం వా కా వా స్త్రీ న వరయేత్. అపిచ
కోమలత్వేన ప్రసిద్ధా నిశా యథా సూర్యాదీన్ పరిత్యజ్య శీతాంశు
మేవ వృణుతే స్మ తథా శిరీషకుసుమకోమలా త్వత్సదృశీ కాన్తా నారీ
మృదుస్వభావా నా మాం పతిం న వృణీత. తత్త్వం తాన్ దేవాన్
ప్రాప్య పుణ్యప్రాప్యాన్ దివ్యాన్ భోగాన్ భుఙ్క్ష్వేతి. ఏవం నలే

నాభిహితా దమయన్తీ సాశ్రులోచనా సగద్గదం తమగాదీత్, హే పృథ్వీపతే అహం దేవాన్మనుష్యాంస్త్యక్త్వా త్వామేవ పతిం వృణే, సత్యమేతద్వదామి, యదిమాం భజమానాం ప్రత్యాఖ్యాస్యసి, తర్హి విషమగ్నిం జలం రజ్జుం వా సమాశ్రయిష్యే ఇతి. తచ్ఛ్రుత్వా నలస్తామబ్రవీత్ కల్యాణి, కథమహం పరార్థం దూత్యేనాగత్య స్వార్థం కరోమీతి. దమయన్త్యబ్రవీత్, రాజన్నుపాయోఽత్ర సామ్ప్రతమేవ వరణీయ ఇత్యుచ్యతే, యేనదోష స్తవ భవేత్, కింత్వాయాన్త్విన్ద్రాద్యా దిక్పాలా స్త్వయాసహ మమ స్వయంవర మణ్డపం, అహం త్వాం తేషాం సమక్షమేవ వరిష్యే, ఏవంచేన్న దోషో భవిష్యతీతి. నల స్తస్యా స్తం నిశ్చలం సంకల్పం బుద్ధ్వా హృష్టో దిక్పాలాన్ ప్రతి ప్రయయౌ. ఇన్ద్రాద్యా స్తే నలమాగతం దృష్ట్వాఽపృచ్ఛన్, రాజన్ కచ్చిద్దృష్టా త్వయా దమయన్తీ, శ్రావితా వా న స్తత్సందేశం, శ్రుత్వా సా కి మబ్రవీదితి. నలస్తానబ్రవీత్, భవద్భిరాదిష్టో భవత్ప్రభావాత్ కేనాప్యలక్షితో దమయన్తీ భవనం ప్రావిక్షం, ప్రవిష్టేన మయా శ్రావితా తం యో భవద్భిస్సన్దిష్టః, తచ్ఛ్రుత్వా సా కృత సంకల్పా త్వామేవ వరిష్యే ఇత్యవోచదితి. ఏవముక్త్వా తదనుజ్ఞాతో నలో విదర్భానయాసీత్.

అథ శుభతిథౌ లగ్నే చ ప్రాప్తే భీమభూపతి రఖిలానపి మహీపాలాన్ స్వయంవరసభాం సమాగన్తుమాహ్వయత్. తచ్ఛ్రుత్వా సర్వేఽపి నృపతయస్సత్వరం వివిధవస్త్రభూషణాద్యలఙ్కృతాః కనకస్తంభతోరణాది విరాజితం సున్దరం స్వయంవర మన్దిరం ప్రవిశ్య నానావిధ స్వర్ణమయాసనేష్వాసీనా దమయన్తీం కాంక్షన్తో దమయన్త్యాగమనం ప్రతీక్షమాణా స్తస్థుః. పుణ్యశ్లోకో నలోఽపి భూపాలభూషణభాసురం స్వయంవరసదః ప్రవిశ్య ఏకం కనకమయాసనమభజత. తే నృపా మన్మథమివ మనోజ్ఞాకృతిం నలమాలోక్య

ధయస్తాలాభే క్లిన్నమనోరథా బభూవుః. తదా సురేశాద్యా లోకపాలా దమయన్తీం వఞ్చయితుం నలరూపం ధృత్వా స్వయంవరసభామాగత్య నలాన్తికే సముపావిశన్. తతశ్చ వివిధరత్నాభరణభూషితా భైమీ రాజ్ఞాం చక్షూంషి మనాంసి చ ముష్ణతీ స్వయంవరమణ్డపం ప్రావిశత్. తస్యాః ప్రవిశమానాయాః తదఙ్గే యుగపత్ పతితా మహీపతీనాం దృష్టిశ్చిరం తత్రైవ సక్తా బభూవ. తత ఏకైకశో వన్దిభిర్వర్ణ్యమాన వంశనామపరాక్రమాన్ నృపాననుక్రమాన్నలాన్తికం ప్రాప్య పఞ్చ నలతుల్యాకృతీన్ పురుషాన్ దృష్ట్వైవ తేషు నలం వివిచ్య జ్ఞాతుమసమర్థా కిమేతదితి సమ్భ్రాన్తా బభూవ. తేషాం యం యమపశ్యత్ తం తం నలమమన్యత. తతస్సా మనస్యచిన్తయత్, ఇయం దిక్పాలానాం మాయా త ఏవ ధృతనలరూపా మాం ప్రతారయితుమిహాగతాః, తత్కథమహం నలం జానీయాం, కథం వా దిక్పాలాన్ విద్యాం, యాని దేవానాం చిహ్నాని నిర్నిమేషత్వచ్ఛాయారహితత్వాదీని స్థవిరేభ్యః శ్రుతాని తానీహ తిష్ఠతామేకస్యాపి న లక్షయామీతి. ఏవం విచిన్త్య సా దేవానామేవ శరణం సముచితమమన్యత. అథ సా బద్ధాఞ్జలిపుటా లోకపాలాన్ సప్రణామమభాణీత్, భో! దేవాః, పూర్వమేవ మయా నలః పతిత్వే వృతః, తత్ పూర్వవృతాద్వరాదన్యే కన్యకాయాః పరపురుషా ఇతి విదితమేవ భవతాం, కిఞ్చ స్వప్నేపి న నలాదన్యత్ర మమ మనః ప్రవర్తతే, సత్యమిదం వదామి, తత్ స్వం రూపం ప్రదర్శయత, యథాహం పుణ్యశ్లోకం నలం లక్షయామీతి. ఏవం తే దమయన్త్యా వచశ్శ్రుత్వా తస్యాశ్చ నలే తత్త్వం దృఢతరమనురాగం చ విదిత్వా యథోక్తం చక్రిరే. తతస్సా దిక్పాలాన్ స్తబ్ధలోచనాన్ అస్వేదాన్ పృథివీమస్పృశతశ్చాపశ్యత్, నలం చ నిజచ్ఛాయా ద్వితీయం మ్లానస్రజం స్వేదయుక్తం భూమిష్ఠం నిమేషయుతం. అథ సా తాన్

దేవాం స్త్రస్తోన్న లజ్జావనతవదనా వరణ స్రజం నలస్య కంఠే న్యధా
త్. తతో నరాధిపై ర్దేవై ర్మహర్షిభిశ్చ నలం ప్రశంసద్భిః సాధు
సాధ్వితి సాధువాదస్సముదీరితః. తత స్తే దిక్పాలాః ప్రహృష్టా నలా
య వరాన్ ప్రదదుః. శచీపతిశ్శక్రో యజ్ఞే ప్రత్యక్షదర్శనం. య
త్ర నలో వాఞ్ఛతి తత్రాగ్నిరాత్మన ఆవిర్భావం. అప్పతిరపి తస్మై
వాపాంసత్త్వాంచ. యమస్తు యాదృశే తాదృశేష్వన్నే విశిష్టరసవ
త్త్వాంచేతి. ఏవం వరాన్దత్త్వా యాతేషు త్రిదివం దేవేషు పార్థి
వాశ్చ విస్మయాన్వితా దమయన్త్యా వివాహోత్సవ దర్శనసుఖ మ
నుభూయ ముదితాః స్వాంస్వాం పురీం ప్రతిజగ్ముః. నిర్వృత్తేచ వివా
హోత్సవే నల స్తత్ర యథాకామం కతిపయదివసానుషిత్వా భీమేనా
నుజ్ఞాతో దమయన్త్యా సహ నిజం నగరం జగామ. గత్వాచ తత్ర
ముదిత స్తయా భైమ్యా సహారంస్త. ధర్మేణ పాలయన్ అరఞ్జయ
త్ ప్రజాః. అశ్వమేధాదిభిరనేకైః క్రతుభిశ్చాయాక్షీద్దేవాన్. అథ
కాలేన దమయన్త్యా మిన్ద్రసేనం సుతమిన్ద్రసేనాంచ కన్యకాం జన
యామాస. ఏవం స వసుధాధిపో యజమానో విహరన్ సమ్పూ
ర్ణాం వసుధాం రక్షంశ్చ సుఖమవర్తిష్ట.

అత్రాన్తరే శక్రాద్యా లోకపాలా స్త్రిదివం యాన్తో ద్వాప
రేణ సహాయాన్తం కలింవిలోక్య పృచ్ఛన్, కలే ద్వాపరేణ సహ
క్వయాస్యసీతి. దమయన్త్యాః స్వయంవరం గచ్ఛామి, యత స్తస్యా
మాసక్తం మే మన ఇతి కలినా కథితః పురన్దర స్తమబ్రవీత్, కలే నగ
న్తవ్యం, యత ఏవ వయమాగతాః నిర్వృత్తః సస్వయంవరః వృత
స్తయా నృపో నలో స్మత్సమక్షమితి. తచ్ఛ్రుత్వా కోపావిష్టః కలి
స్తాన్ దేవానవోచత్, సాదమయన్త్యతీవదండ్యా యయా అమ
ర్త్యానాం స్వీకృత్వా మర్త్యో వృతః, నలశ్చ శప్తవ్య ఇతి. తతశ్శక్ర
స్తమశంసత్, అస్మదనుమత్యైవ దమయన్త్యా నలో వృతః, కావా

శ్రీగుణమణిప్రకరపయోనిధిం నిఖిలలలనాజన విలోచనశీతరశ్మిం నలం నవృణుయాత్. యో నిఖిలధర్మాణాం వేత్తా, యథావచ్చరితధర్మః సమధీతవేదవేదాఙ్గకలాపః, యస్య యజ్ఞేషు భృశం దేవాస్తృప్యన్తి, యస్మిన్ సత్యం, ధృతిః, జ్ఞానం, దమశ్శమశ్చ నిత్యం సన్తి, ఏతాదృశం నలం కో వా శప్తుమిచ్ఛేత్. య ఏవం రూపం నలం శప్తుమిచ్ఛతి స ఘోరే నరకే మజ్జేదిత్యేవముక్త్వా గతేషు తేషు, కలిర్ద్వాపరమబ్రవీత్, ద్వాపర శక్రేణైవమభిహితోఽప్యహం కోపం సంహర్తుం నోత్సహే, నలే వత్స్యామి, రాజ్యాత్తం భ్రంశయిష్యామి, నలదమయన్త్యోర్వియోగం చ కరిష్యామి, త్వమప్యక్షాన్ సమావిశ్య మమ సాహాయ్యం కర్తుమర్హసీతి.

ఏవం ద్వాపరేణ సహ కలిస్సమయం కృత్వా నిషధాన్ గత్వా తత్ర ప్రతిజ్ఞాతార్థనిర్వాహాయ శా శ్రీయమార్గానువర్తినో నలస్య ఛిద్రం దివానిశం దత్తదృష్టిశ్చిరం న్యవసత్. ఏవం ఛిద్రం విచిన్వతః కలేర్ద్వాదశ సమాస్సమతీతాః, అథైకదా నలః కృత్వా మూత్రోత్సర్గముపస్పృశ్య అకృతపాదశౌచః సన్ధ్యాముపాస్త. కలిశ్చిరకాఙ్క్షితం తదేతచ్ఛిద్రం లబ్ధ్వా తం నలమావిశత్. తతః కలిః పుష్కరసమీపం గత్వాఽవదత్, పుష్కర ఏహి సామ్ప్రతం నలేన సహ ద్వాపరావిష్టైరక్షైర్దీవ్య, మత్సాహాయ్యాత్ త్వం ద్యూతే నలం జేష్యసి, నలం జిత్వా నిషధాన్ ప్రతిపద్యస్వేతి. తచ్ఛ్రుత్వా హృష్టః పుష్కరస్తథేతి నలసమీపమగచ్ఛత్. కలిరపి వృషో భూత్వా పుష్కరమన్వగచ్ఛత్. పుష్కరో మానినమనివర్తినం నలమాసాద్య దీవ్యావేత్యసకృదాహ్వయత్. నలో మోహాత్తథేతి తత్ప్రత్యపద్యత. తతస్తయోర్భ్రాత్రోః పరస్పరం ద్యూతం ప్రావర్తత. పుష్కరస్య సవృషభః పణ ఆసీత్, నలస్య గజాదయః. పుష్కర ఏవాజైషీత్. దమయన్త్యాః పశ్యన్త్యాః స

లమేవ పుష్కరో జయతి. ఏవం ద్విత్రైర్దినైః కోశే బలే చ హారితేఽపి నలః కల్యాణీష్ట దురోదరాన్నాచలత్. తతః పౌరా మన్త్రిణశ్చ రాజ్ఞో వ్యసనమసహమానా స్తస్మాత్తం నివారయితుమిచ్ఛవో రాజభవనమభ్యేత్య సూతముఖేన దమయన్త్యై న్యవేదయన్. తయా చ విషణ్ణయా, రాజన్, పౌరజనో మన్త్రిసమేతః కార్యార్థీ త్వాం దిదృక్షుర్ద్వారి తిష్ఠతీతి పునఃపునరభిహితోఽపి కలిపీడితో నలస్తాం కించిదపి నైక్షిష్ట. తచ్ఛ్రుత్వా మన్త్రిణః పౌరాశ్చ వ్రీడితా శ్శోచన్తో న్యవర్తన్త. ఏవం బహూన్ దివసాన్ పుష్కరస్య నలస్య చ ద్యూతమభవత్.

తతః పతిం త్యక్తనృపకృత్యం దేవనైకాసక్తచిత్తం హృతనిఖిలవిత్తం విలోక్య భృశం దుఃఖితా దమయన్తీ తత్ప్రియం చికీర్షన్తీ వార్ష్ణేయం సూతమానాయ్యావోచత్, వార్ష్ణేయ జానీషే త్వం యథా రాజా త్వయి సదా సుప్రసన్నచిత్త ఇతి. తస్య త్వం సామ్ప్రతం సాహాయ్యం కర్తుమర్హసి. పశ్య విధివిలసితం, యథాయథా పుష్కరేణ రాజా జీయతే, తథాతథాస్య దురోదరే రాగోఽభివర్ధతే. యథాయథా పుష్కరస్యాక్షా వశవర్తినః పతన్తి, తథాతథా నలస్య విపర్యస్తాః పతన్తి. సుహృద్బన్ధువాక్యాని యథాపూర్వం న శృణోతి. మమాపి వాక్యం మోహితో నాభినన్దతి. తస్మాన్మే భావశ్శుధ్యతి. కదాచిదహితమాపతేత్. తన్నలస్య దయితౌ స్తనన్ధయౌ [illegible]సేనాఖ్యౌ దారకౌ రథమారోప్య కుణ్డినపురం గత్వా మమ పితృసదనే నిక్షిప్య, స్యన్దనమశ్వాంశ్చ తత్రైవ విసృజ్య, తత్రైవ వా నివస, అన్యత్ర వా యథాకామం గచ్ఛేతి. తచ్ఛ్రుత్వా నలసారథిస్తన్నిర్వమమాత్యేభ్యో నివేద్య తైరనుజ్ఞాతో రాజదారకౌ స్యన్దనమారోప్య కుణ్డినపురం గత్వా తౌ దారకౌ స్యన్దనం తురఙ్గమాంశ్చ తత్రైవావస్థాప్య, భీమనరపతిమామ

ష్ణేయో రాజానం నలం శోచన్ ఇతస్తతోఽటన్నయోధ్యామాసాద్య, దుఃఖిత స్తత్ర ఋతుపర్ణస్య రాజ్ఞ స్సారథ్యేన భృతిముపాయయౌ.

అత్రాన్తరే దీవ్యతో నలస్య సమస్తమపి రాజ్యం పుష్కరేణ హృతం. హృతరాజ్యం నలం విలోక్య పుష్కరః ప్రహసన్నబ్రవీత్, రాజన్ కిం భూయః ప్రవర్తతాం ద్యూతం? కః పణ స్తవాస్తి? దమయన్త్యేకైవావశిష్టా, అన్యత్సర్వం మయా జితం, యదిమన్యసే, దమయన్తీ పణః క్రియతామితి. తచ్ఛ్రుత్వా కోపాగ్నినా జ్వలన్నలో నైనం కించిదబ్రవీత్, కిన్తు స్వాఙ్గేభ్యో భూషణాని నిఖిలాన్యున్ముచ్య, ఏకవాసా స్సన్నగరాన్నిరగాత్. దమయన్త్యపి నిర్గచ్ఛన్తం పతిం పృష్ఠతోఽన్వగచ్ఛత్. సగత్వా నగరాద్బహి స్తయా సార్ధం త్రిరాత్రం యావదవసత్, తావత్పుష్కరో యో నలస్యాతిథ్యం కురుతే, స వధ్యో భవేదితి పురే ఘోషయామాస. పుష్కరాజ్ఞయా భీతాః పౌరా నలస్య సత్కారే యదా శిథిలాదరా బభూవు స్తదా నలో దమయన్త్యా సహ తతః ప్రాతిష్ఠత.

అథ నిరాహారో దమయన్త్యా దర్భభిన్నకోమలపాదయా సహ వ్రజన్, పథి హేమరుచిరచ్ఛదాన్ శకున్తాన్వీక్ష్యాహారార్థం తేషాం గ్రహణాయ నిజం వాస స్తదుపర్యక్షిపత్. తత స్తే ఖగా స్తద్వస్త్రం హృత్వా విహాయసి సముత్పతన్త స్తమిదమవోచన్, రాజన్ వయమక్షా స్తవ వాసో జిహీర్షవో ధృతవిహఙ్గమరూపా స్త్వన్నికటమాగతాః, వయం త్వయి వాసోఽపి న సహామహే, తత్తవ వస్త్రం హృత్వా యామో వయమితి. ఏవముక్త్వా తే జగ్ముః. అథ దుఃఖవివశో నలో భువ్యుపవిశ్య దమయన్తీం పితృగృహం ప్రేషయితుం వ్యాజేన పితృగృహగామినం పన్థానమదర్శయత్. ప్రియే ఏతే హి పన్థానోఽవన్తీమృక్షవన్తం చ పర్వతమతిక్రమ్య దక్షిణాపథం

గచ్ఛన్తి. ఎష విన్ధ్యనామా శైలః, ఎషా పయోష్ణీ సముద్రగా
మినీ నదీ, ఎతన్మార్గాభ్యాశే మహర్షీణామాశ్రమాః మూలఫ
లబహులా బహవస్సన్తి. ఎష పన్థా విదర్భగామీ, అయంచ
కోసలమార్గ ఇతి. తచ్ఛ్రుత్వా దమయన్తీ బాష్పకలుషితలోచ
నా నలమవోచత్, నాథ! తవ మనోగతం. చిన్తయన్త్యా మమ హృ
దయం భృశముద్విగ్నం, సీదన్తిచ మే గాత్రాణి. హృతరాజ్యం
హృతసర్వస్వం హృతవస్త్రంచ త్వాముత్సృజ్య కథమహమేకాకినీ
నిర్జనే వనే గచ్ఛేయం. త్వామనుగచ్ఛన్తీ ఘోరేఽస్మిన్ కాన్తారే
శ్రాన్తస్య క్షుధార్తస్య తవ శ్రమం నాశయిష్యామి. విపత్సు భార్యా
సమ ముత్తమమౌషధం కిఞ్చిన్న విద్యత ఇతి. ఎవం కథయన్తీం దమ
యన్తీం నలో జగాద, ప్రియే! నరస్యార్తస్య భార్యాసమం భేషజం
నాస్తీతి యత్త్వమవోచస్తత్సత్యం. నాహం త్వాం త్యక్తుమిచ్ఛామి,
తదలం భీరు శంకిత్వా, త్యజేయమహమాత్మానం వా నకదాచిదపి
త్వామితి. తచ్ఛ్రుత్వా దమయన్తీ తమబ్రవీత్, నాథ యదిమాం
సహాతుమిచ్ఛసి, తర్హి కిమర్థం విదర్భగామీ మార్గోఽసకృ
దుపదిష్టః. మార్గస్యాసకృదుపదేశాదహమవైమిత్వం మాం త్యజే
రితి, యది మయా పితృసదనం గన్తవ్యమితి తవేచ్ఛా, తర్హి సహి
తావేవ విదర్భాన్ గచ్ఛావః, ధన్యోఽస్మీతి హృష్టో విదర్భరాజ
స్త్వాం పూజయిష్యతి, తేన పూజితస్సుఖం తత్రవత్స్యసీతి. తచ్ఛ్రు
త్వా నలస్తామవదత్, ప్రియే! యథా తద్రాజ్యం తవపితుస్తథా
మమాపి, నాత్రసంశయః, తథాపి విషమస్థస్తత్ర నగమిష్యామి, పూ
ర్వం సమృద్ధో గత్వా కథమిదానీం రాజ్యచ్యుతో నిర్ధనో గమి
ష్యామీతి. ఎవం సల్లపన్తౌ శోకార్తావేకవస్త్రసంవీతావితస్తతో
భ్రాన్తౌ ఫలమూలాశనౌ శ్రాన్తౌ తౌ దమ్పతీ నిశాగమే తత్రవ
నే సమం కంచిత్ భూప్రదేశం ప్రాప్యోపావిశతాం. తతో నల
స్తృణపల్లవైర్భువమాస్తీర్య దమయన్త్యా సహాశయిష్ట.

అథ క్షణాదధ్వఖిన్నా దమయన్తీ నిద్రావశగాభూత్. సుప్తాయాం దమయన్త్యాం నలశ్శోకోపహతచిత్తత్వాన్నాపి నిద్రాం నాధ్యగచ్ఛత్, కిన్తు చిన్తాస్తిమితో వ్యచిన్తయత్; ఇయమక్లేశార్హా బాలా మదనుయాయినీ క్షుత్పిపాసాదిక్లిష్టా శోచ్యామేవ దశామియాత్, మత్పరిత్యక్తా చ మద్విరహేణాతీవ దుఃఖమాప్నుయాత్. యత ఇయం మయి దృఢమనురక్తా, తత్కిమత్ర కర్తవ్యమితి. ఏవంబహు విచిన్త్య నల స్తస్యా ఉత్సర్గమేవ వరమమన్యత. మత్పరిత్యక్తా చేయమవశ్యం స్వజనం యాస్యతి, కాలేన సుఖమపి ప్రాప్స్యతి. న చైషా పతివ్రతా కేనాపి పథి ధర్షయితుం శక్యా ఇతి. ఏవం తస్య కలిమోహితస్య దమయన్త్యా విసర్జనే మతిరుదభూత్. తతః స్వస్యావస్త్రత్వం తస్యాశ్చైకవస్త్రత్వమవలోక్య తస్యా వస్త్రం హస్తేనావకర్తితుమయతిష్ట. అథ కథం వస్త్రం కృన్తేయం, కర్తనకాలే ప్రబుద్ధా భవేద్యది, తదా కిం కుర్యామితి క్షణం విచిన్త్య, ఇతస్తతో గచ్ఛన్నేకం వికోశం ఖడ్గమాససాద. తేన ఖడ్గేన నిభృతం వస్త్రార్ధం ఛిత్వా, ఖడ్గం నిరస్య దయితావదనన్యస్తలోచనః క్షణం సంశోచ్య, సుప్తాం ప్రియాముత్సృజ్య ప్రయయౌ. కతిచిత్పదాని గత్వా దుఃఖితః పునరాగత్య, దమయన్తీం దృష్ట్వా సాశ్రులోచనో వ్యలపత్. యా మే ప్రియా పూర్వం రాజసద్మని మణిమయప్రదీపప్రభాభాస్వరే రత్నఖచితస్వర్ణమయపర్యంకే హంసతూలశయనే సుష్వాప, శిరీషకుసుమసుకుమారా సేయమద్య ఘోరే విపినే అతికఠినస్పర్శే మహీతలే స్వపితి. కథమియం బాలా ప్రబుద్ధా మద్విరహితా సింహవ్యాఘ్రనిషేవితే ఘోరే వనే చరిష్యతి. ధిఙ్మాం నిష్కరుణం పాపం యత్కృతే ఇయం కువలయేక్షణా క్షణాత్ప్రాణసంశయమవాప్స్యతి. హా హతోస్మి మన్దభాగ్యః, మహాభాగే ఏష నృశంసో నలస్త్వాం జ

హాత్రి, త్వామాదిత్యా రుద్రా వసవో వనదేవతాశ్చ రక్షన్తు ప్రియే. ఏవ ముక్త్వా కల్యపహృతజ్ఞానోఽగచ్ఛత్. గత్వాగత్వా స్నేహార్ద్రః పునః పునరాయయౌ. ఏవం కలినా సమయు స్త్రీస్నేహేన చాత్ర తత్ర ఆకృష్యమాణం తచ్చిత్తం దోలాయితమభూత్. తతః కల్యాకృష్టో నష్టాత్మా తాం ప్రియాం భార్యాం బహు విలప్య కథంచిదుత్సృజ్య దుఃఖితః శూన్యమేకం వనమనుగమత్.

అథాపరాత్రే సతి భైమీ గతక్లమా ప్రబుద్ధ్య, సమీపే ప్రియమపశ్యన్తీ విజనే వనే సన్త్రస్తా, భో మహారాజేతి నలము చ్చైరాక్రోశత్. తస్య ప్రతివచనం సా యదా నాశ్రౌషీత్, తదా హా నాథ! హా స్వామిన్! కిం మాం జహాసి విజనే వనే, భీతాస్మి వినష్టాస్మి; నాథ న త్వాం త్యజామీత్యుక్త్వా సత్యవాక్ త్వం కథం మాం కాననే పరిత్యజ్య గతోఽసి. హా మన్యే నాకాలే మృత్యుర్మర్త్యానాం భవిష్యతీతి, యదహం త్వత్పరిత్యక్తా జీవామి. జానే పరిహాసార్థం యత్రకుత్ర వాపి తిరోహితస్తిష్ఠసి. అలంపరిహాసేన, యతోఽహమతీవ భీతాస్మి. రాజన్ ఇతో దృశ్యసే గుల్మావృతగాత్రః కిం మాం న ప్రతిభాషసే. కిమపరాద్ధం మయా యన్మాం విపినే విలపన్తీముపగమ్య నాశ్వాసయసి. అథవా సత్యమేవ గతోఽసి, హా రిపావపి కృపాపర మద్వత్సల కేనైవం నిష్కరుణః కృతోఽసి. ఉత్పలకోమలాఙ్గ కథం పద్భ్యాం కణ్టకాకీర్ణే కాననే యాస్యసి, శ్రమాపనోదనాయ కస్తే పరిచర్యాం కరిష్యతి, హా ప్రాణనాథ కిం మమ బాలేన పుత్రేణ, కిం దుహిత్రా, కింవాత్మనా. కథంవా త్వమధ్వశ్రాన్తస్తృషితః క్షుధితో మామపశ్యన్ భవిష్యసీత్యాది విలపన్తీ తీవ్రశోకార్తా తతస్తతశ్చ భ్రమన్తీ విహ్వలా ముహురపతత్. ఉత్థాయోత్థాయ భీతా గుల్మేషు ముహుర్న్యలీయత, ముహురాక్రోశత్, ముహురరోదీత్. తతః సా దీర్ఘం నిశ్వస్య రుదత్య

శపత్, యస్యాభిశాపాదదుఃఖార్హో నైషధో దుఃఖమలభత యః పాపః పాపమిదం కృతవాన్, సోఽభ్యధికం దుఃఖం ప్రాప్య జీవత్వితి. ఏవముక్త్వా విలపన్తీ దమయన్తీ శ్వాపదసంకులే వనే ప్రియమన్వేషన్తీ మార్గానభ్యసరన్తీ క్షుధితః కశ్చనాజగరో జగ్రాహ. తేనాజగరేణ మూర్తిమతా శోకేనేవ గ్రస్యమానా సా ఆత్మానం తథా నాన్వశోచత్ యథా నలం. తథాభూతాం తాం దృష్ట్వా వనే విచరన్ కశ్చన వ్యాధస్సత్వరముపేత్య తమజగరం నిశితేన శస్త్రేణ ముఖే పాటయామాస. తతస్తామజగరముక్తాం ప్రక్షాళితశరీరాం సమాశ్వాస్య కృతాహారామపృచ్ఛత్, హరిణాక్షి! కా త్వం కుత ఏతదరణ్యమేకాకినీ ప్రాప్తాసీతి. సర్వం యథావృత్తం స్వవృత్తాన్తం కథితవతీం కఠినపీనస్తనోజ్జ్వలాం హరిణనయనాం పూర్ణచన్ద్రముఖీం తాం విలోక్య కామార్తః స వ్యాధస్తాం సాన్త్వయితుమారభత. తతస్సా తన్మనోగతం జ్ఞాత్వా తీవ్రరోషాగ్నినా జజ్వాల. తేన ప్రకుపితః సపాపమతిః ప్రధర్షయితుం యావదారభత, తావత్పతివ్రతా దమయన్తీ తం సకోపమశపత్, గతజీవితః పతత్వయం క్షుద్రో వ్యాధ ఇతి. తతః క్షణాదేవ స లుబ్ధకో గతాసుశ్ఛిన్నమూలో ద్రుమ ఇవ భువి పపాత.

తతః సా పతిం గవేషయమాణా, సింహవ్యాఘ్రమహిషపక్షిసమాకులం సాలవేణుధవఖదిరాది వృక్షషణ్డసఞ్ఛన్నం నానావిధపతత్రిగణసంకీర్ణం భీషణమేకమరణ్యం ప్రావిశత్. సా తస్మిన్నదీః సరాంసి వనమహీరుహాన్ వరాహాన్ ఋక్షాదీంశ్చ పశ్యన్తీ దుస్సహశోకేన స్పృష్టా సుదూరం గత్వా, శిలాతలం కిఞ్చిదాసాద్య తత్రోపవిష్టా విలపితుం ప్రారభత, హా ప్రాణనాథ! కథం త్వం మాం విజనే వనే పరిత్యజ్య గతోఽసి, కథమశ్వమేధాదిభిః క్రతుభిరిష్ట్వా మాం మిథ్యావాదీః, మత్సమక్షం యత్త్వ

రోక్తం తత్కథం త్వయా విస్మృతం, అస్యా మటవ్యాం విలపన్తీం మాం కుతోనరక్షసి. హే సత్యవాదిన్ నమే త్వదన్యా కాపి ప్రియతమా స్తీత్యసకృత్త్వం మామవాదీః, తాం వాచమృతాం కురు. హే నాథ! త్వచ్ఛోకార్తా కచ్చిత్త్వయాస్మిన్నరణ్యే నలో దృష్ట ఇతి జనశూన్యేస్మిన్వనే కమహం పృచ్ఛామి. 'మహాత్మా మహారాజో నలో మయాదృష్టఇతి కస్యవా మధురాంగిరమద్య శ్రోష్యామీ' త్యాది విలప్య, గురుతరశోకవిమోహితా కంచన శార్దూల మభిముఖమాయాన్తం వీక్ష్యాశంకితా౽వదత్, హే శార్దూల త్వమస్మిన్ కాననే మృగాణామధిపః, మాం విదర్భరాజతనయాం నిషధాధిపతేర్నలస్య భార్యాం పతిం విచిన్వన్తీం విద్ధి. కృపణాం శోకపీడితాం మామాశ్వాసయ. బ్రూహి కిం దృష్టస్త్వయా నలః? అథవా నలం యది నశంససి, తదా మాం ఖాద, మోచయ మాం దుఃఖాదస్మాదితి. ఏవముక్తవతీం పతివ్రతాం తాం దృష్ట్వా భీతః శార్దూలః కుత్రచిత్ పలాయిష్ట. ఏవం దృఢ వ్యసనమోహితా సా, అపిదృష్టో నల ఇతి గిరిం హారిణం గజాదికంచ పృచ్ఛన్తీ త్రీణ్యహాని తస్మిన్నరణ్యే బభ్రామ. తతః సా వసిష్ఠ భృగ్వత్రిసమైః స్వయతేన్ద్రియై స్తాపసైరుషితం నదీతీరస్థం రమ్యమేకం తపోవనం దృష్ట్వా, సమాశ్వస్యైకమాశ్రమపదం ప్రవిశ్య, తత్రస్థాన్ తపోవృద్ధానభివాద్య కుశలమపృచ్ఛత్. తాం సౌన్దర్యశాలినీం దృష్ట్వా స్వాగతోక్తిపురస్సరం, కల్యాణి! కాత్వం కస్మాదిదమరణ్యం ప్రవిష్టాసీతి తైః పృష్టా సాప్రత్యవోచత్, హే తపోధనాః! అస్తి విదర్భేషు భీమోనామ నృపతిః, తస్యాహం సుతా, నిషధాధిపతేర్నలస్య సత్యసన్ధస్య కాన్తా దమయన్తీనామ; కైశ్చిదనార్యైర్దేవన అహూతేన తేన నైషధేన రాజ్యం విత్తంచ సర్వం హారితం. తతః సత్యోక్తరాజ్యః పరిత్యజ్యమాం కుత్రచిదగాత్. అహం తమ

స్వస్త్యస్తు భవతాం రమ్యమిదం తపోవనం ప్రాప్తాస్మి. యదికతిపయైరేవాహోభిరహం నలం నాసాదయేయం, తదాత్మానం దేహవిమోచనేన వియోజయిష్యే అస్మాద్దుఃఖాత్, కోనామ మమ జీవితే నార్థః ఋతే తస్మాద్వల్లభాదితి. ఏవంరుదతీముక్తవతీం తాం తే తాపసా అవోచన్, కల్యాణి తవోదర్కం శుభం భవితా, వయం తపసా పశ్యామః క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి నైషధం నిర్ముక్తకిల్బిషం తదేవనగరం శాసతమితి. ఏవముక్త్వా సర్వే తే తాపసాః సాశ్రమాన్తర్హితాః. అంతర్హితే సాశ్రమే మునిగణే, దమయన్తీ విస్మయావిష్టచిత్తా వ్యచిన్తయత్, క్వ తే తాపసాః, క్వ తదాశ్రమమణ్డలం, క్వ సా మునిజననిషేవితా పుణ్యజలా నదీ, కిమయం స్వప్నః, అథవా కృపాసాగరశ్శంకరో దయయా తాపసరూపేణాగత్య మామాశ్వాసయదితి. ఏవం విచిన్త్య వివర్ణవదనా దుఃఖాకులా సుదూరమధ్వానం గత్వా మహాసార్థమేకం హస్త్యశ్వాదియుతం నదీముత్తరన్తమపశ్యత్. దృష్ట్వా సా వస్త్రార్ధసంవృతా వికీర్ణశిరోరుహా మలినోన్మత్తరూపా జనమధ్యమవిశత్. తాంతథావిధాం దృష్ట్వా దయాయత్తచిత్తాః కేచిదూచుః, కల్యాణి కాసి త్వం, కుతఇదమరణ్యమధిగతా, కిం త్వమస్యారణ్యస్యాధిదేవతా, కింవా యక్షీ, ఉత రాక్షసీ, అథవా కాచిద్వరాంగనాసి, సర్వథా నః స్వస్తి కురు, యథాయం సార్థః కుశలీ శీఘ్రమితో వ్రజేత్ తథావిధత్స్వేతి. తచ్ఛ్రుత్వా సా ప్రత్యవోచత్, హే సాధవః మాం మనుజాధిపతేస్సుతాం మహీపతిభార్యాం భర్తృదర్శనలాలసాం మానుషీం జానీత. పితా మే వైదర్భః, భర్తా మే రాజా నైషధో నలో నామ, తమహం మృగయే, యది భవద్భిర్దృష్టస్తర్హి సత్వరం శంసతఇతి. తచ్ఛ్రుత్వా సార్థవా[illegible]నామావదత్, హే అనవద్యాంగి అహమస్య సార్థస్య నేతా, నాహంనల

మపశ్యం, వనే౽స్మిన్ కృత్స్నే౽పి. మనుష్యేతరనిషేవితే త్వదృతే౽స్మిం మర్త్యమేకమపి నాపశ్యమితి. తత స్తయా కుత్రాయం సార్థో యాస్యతీతి పృష్టః, స సార్థవాహః ప్రత్యవదత్, సార్థో౽యం సుబాహోశ్చేదిరాజస్య జనపదం గంతేతి. తచ్ఛ్రుత్వా సా తేన సార్థేన సహ గంతుం ప్రావర్తత.

అథ గచ్ఛన్ స సార్థః పరిశ్రాంతవాహః క్షీణే౽హ్ని రమ్యమమలస్వాదుశీతలసలిలమేకం తటాకం ప్రచురయవసేంధనం బహుపుష్పఫలభరితపాదపసంకులం తత్తీరప్రదేశంచ దృష్ట్వా విశాలే తత్తీరే స్థితిమకరోత్. అథాభ్యవహారాదికం నిర్వర్త్య శ్రాన్త్యా సుప్తే తస్మిన్ సార్థే నిశ్శబ్దస్తిమితే చార్ధరాత్రసమయే, మేఘసంఘాతసన్నిభో గజయూథః పానీయార్థం తం జలాశయముపాగమత్. తతస్తే గజాస్తం సార్థం సార్థమధ్యస్థితాన్ గ్రామ్యగజాంశ్చ దృష్ట్వా తాన్ జిఘాంసన్తస్తత్సమీపం ప్రాద్రవన్. పర్వతాగ్రాద్భ్రమా పతతాం శీర్ణశృంగాణామివ తేషాం కరిణామాపతతాం వేగో దుస్సహో బభూవ. తేన తటాకమార్గం సంరుధ్య సుప్తా జనాస్తైర్దన్తైర్మృదితా మహీతలే విచేష్టమానా హాహాకారముముచన్. తం హాహాకారం శ్రుత్వా కేచన నిద్రాన్ధా భయాద్వనగుల్మాన ధావన్. కేచన గజైర్దన్తాభ్యాం హతాః, కేచన కరేణ కేచన చరణైః. కేచన భయాకులా ధావంతః పరస్పరహతా భూమౌ న్యపతన్. కేచన ధావంతో౽న్ధకారేణానిరూప్యమాణసమవిషమభూభాగాః పదే పదే చస్ఖలుః. కేచనవృక్షానారోహన్తః స్ఖలన్తో భువి న్యపతన్. ఏవం బహుభిః ప్రకారైః స సార్థః ప్రాయశో నిహతో౽భూత్. ఏష రత్నరాశిర్విశీర్ణ స్తిష్ఠతి గృహ్ణీధ్వం కిం ధావత, ఏషా దీనారభస్త్రికా మమ నష్టా తాం విచినుత, మమ సుతో హతః, మమ భ్రాతుః పాదౌ భగ్నౌ ఇత్యేవం విలపతాం

హతావశిష్టానాం జనానామారావ స్సుమహాన్ ప్రాదురభూత్. త స్మిం స్తథా వర్తమానే దారుణే జనక్షయే, దమయన్తీ ప్రబుధ్య భయఙ్కరం తద్వైశసం విలోక్య భయసన్త్రస్తా బభూవ. తథా తత్ర సార్థాద్వినిర్గతాః కేచిదక్షతశరీరాః పరస్పరమవోచన్, కస్యేదం కర్మణః ఫలం, నూనం పూజితో౽స్మాభిర్మణిభద్రః, తథా యక్షాధిపః శ్రీమాన్ వైశ్రవణః, కించాస్మాకం గ్రహాః నవిపరీతాః అశుభాని శకునాని నవిలోకితాని. ఏవం స్థితే కస్మాదిదమాగతం అథవా విఘ్నేశ్వరస్య పూజా ప్రథమం నకృతా భవేత్, అహో స్విత్ యాసావున్మత్తదర్శనా వికృతాకారానారీ మహాసార్థే ద్యప్రవిష్టా సా రాక్షసీ యక్షీ భయఙ్కరీ పిశాచీవా భవేత్, త యేయం దారుణా మాయా విహితాభవేత్, అథవా మానుషీ భవేదపి తస్యా ఏవ సర్వమిదం పాపం యత స్తదాగమనానంతరమే వేదృశీ విపత్ సంప్రాప్తా, నాత్ర సంశయః కార్యః. యది తాం పాపాం సార్థఘ్నీం దుఃఖదాం పశ్యామ స్తదా లోష్టైర్లగుడై ర్ముష్టిభిర్వా హన్మఇతి. ఏవం తేషాం దారుణం వచశ్శ్రుత్వా హ్రీతా భీతాచ దమయన్తీ సత్వరం కాననం ప్రావిశత్, పర్య దేవయతచ, అహో విధేర్మమోపరి మహాన్ దారుణస్సంరంభః న స్మరామ్యణ్వప్యహితం మనసా వాచా కర్మణావా కస్యచిన్మ యాకృతం, తత్కస్యేదం కర్మణఃఫలం, నూనం జన్మాంతరకృతం సుమహత్పాపమాపతితం, తతఏవ కష్టామిమామాపదం ప్రాప్తవ త్యస్మి. యోయంపత్యూరాజ్యాద్భ్రంశః, స్వజనాత్పరాజయశ్చ, యో యం మమచ భర్తృపుత్రాదివియోగః, దుష్టమృగసంకులే వనే వాసః, నిర్నాథతాచ, ఏతత్సర్వం తస్యైవ ఫలం మన్యే. యో యంమే జనవిహీనే వనే సార్థస్సహాయః ప్రాప్తః, సోపి మమ మ న్దభాగ్యతయా హస్తియూథేన మథితో హతః. నూనం సుచిరం

దుఃఖం మయా౽నుభవితవ్యం, నాకాలే జంతుర్మ్రియత ఇతి సత్యం యదహమద్య దుఃఖితా గజయూథేన సమ్మృదితా. అథవా మన్యే స్వయంవరే సమాగతానాం లోకపాలానాం మయా ప్రత్యాఖ్యాతానాం ప్రభావేనాహం వియోగజం దుఃఖమీదృశం ప్రాప్తవతీ నహ్యదైవకృతం నరాణాం కించిద్విద్యత ఇతి. ఏవమాదీని బహూని విలప్య, హతశేషైః సార్థజనైస్సహ గచ్ఛన్తీ సాయాహ్నే చేదిరాజస్య సుబాహోః పురమాసాదయత్.

తాం పురీం ప్రవిశ్య గచ్ఛన్తీ మున్మత్తామివ కృశాం విహ్వలాం తాం బాలాః కుతూహలాదనుజగ్ముః. సా తైః పరివృతా రాజమందిర సమీపమగమత్. జనైర్వృతాం తాం ప్రాసాదస్థితా రాజమాతా విలోక్య ధాత్రీమవోచత్, ధాత్రి దుఃఖితా శరణార్థినీ ఏషా బాలా బాలకైః క్లిశ్యతే, త్వం గత్వా బాలానేతాన్వారయిత్వా ఏనాం మమాంతికమానయేతి. తయా తథైవానీతాం దమయన్తీం విలోక్య విస్మితా రాజమాతా తామపృచ్ఛత్, సుందరి త్వమసుఖావిష్టాపి సుందరం శరీరం బిభర్షి భాసిచ విద్యుదివ, భూషణవర్జితమపి తవ రూపం మానుషదుర్లభం పశ్యామి, తత్కథయ కాసి కస్యవా కాంతేతి. తచ్ఛ్రుత్వా దమయన్తీ తామవోచత్, మాతః జాతిసంపన్నామ్మాం మానుషీం సైరన్ధ్రీం విజానీహి, అసంఖ్యేయ గుణో భర్తా మయి దృఢమనురక్తః, అహమపి తం వీరం ఛాయేవానుగతా. తస్య దైవాద్దేవనే అతిమాత్రమాసక్తిరభూత్. ద్యూతేనిర్జితశ్చ వనముపేయివాన్. తమేకవసనం విహ్వలమాశ్వాసయన్తీ అహమపి వనమగమం, అనువ్రజంతీ బహూన్ఘానిశాః నాస్వపం. తతః కదాచిదధ్వశ్రాంతాం సుప్తాం మామనాగసముత్సృజ్య కుత్రచిద్గతః. తమహం దివానిశం మార్గయమాణా వియోగానలదహ్యమానా ప్రియం తమద్యాపి న

విందామీతి. ఏవం విలపంతీమశ్రుపూర్ణముఖీం రాజమాతా-బ్రవీత్, కల్యాణి ఇహైవ వస, త్వయి ప్రీతిర్మహతీ మమోత్ప న్నా, తవ భర్తారమన్విష్యన్తి మమ సేవకజనాః, అథవా ఇతస్తత స్సఞ్చరన్ స్వయమేవాత్రాగచ్ఛేత్, ఇహైవ వసంతీ త్వం భర్తా రం ప్రాప్స్యసీతి. తచ్ఛ్రుత్వా దమయన్తీ తామభాషత, మాతః సమయేనాహంత్వత్సమీపే వత్స్యామి, పరేషాముచ్ఛిష్టం నభుం జ్యాం, నకుర్యాంచ పాదధావనం, నచాహమన్యాన్ పురుషాన్ భా షేయ, యది కశ్చిన్మామభిలషేత్, సత్వయా దండ్యోభవేత్, భ ర్తురన్వేషణార్థం బ్రాహ్మణాన్ కేవలం పశ్యేయమితి మయా వ్రతమాహితం. యద్యేవం వస్తుం మామభిమన్యసే, తర్హి వ త్స్యామి త్వత్సకాశే నాన్యథేతి. తచ్ఛ్రుత్వా హృష్టా సా సర్వ మేతదేవమేవ భవత్వితీత్యుక్త్వా సునందాం నామ తనయామాహూ యావదత్, సునందే దివ్యరూపామేతాం సైరంధ్రీమవేహి, తవే యం తుల్యవయస్కా సఖీ భవత్వితి. తచ్ఛ్రుత్వా ప్రహృష్టా సునం దా దమయన్తీమాదాయ స్వావాసమగమత్. దమయన్తీ తత్ర పూజ్యమానా సదా ఆగంతూన్వీక్షమాణా అవతిష్ఠత్.

అత్రాంతరే నలశ్ఛిన్నవస్త్రార్ధప్రావృతగాత్రో దమయం తీముత్సృజ్య దుఃఖార్తో వ్రజన్ సుదూరం గత్వా గహనే కా ననే జ్వలంతం దావాగ్నిమగ్రతో దదర్శ. అథ క్షణాత్ భో న ల పుణ్యశ్లోక మాం త్రాయస్వేతి తన్మధ్యే కస్యచిద్భూతస్య వచః శ్రుత్వా మాభైషీరిత్యుక్త్వా నలోగ్నిమధ్యం సత్వరం ప్రవిశ్య దత్తదృష్టిః కఞ్చనగజకరాకారం కుండలీకృతగాత్రం నాగమద్రా క్షీత్. దావానలవలయితస్సనాగో నలమవోచత్, నైషధ మాం నాగం కార్కోటకం విద్ధి. ఏకదా మయా మహాతపా మహర్షి ర్నారదో లబ్ధః, తేన కోపాకులితచేతసా శప్తోస్మి స్థావరఇవ తి

ష్ఠత్వ మత్తైవ, యావన్నలస్త్వామితో నేతా తదా త్వం మ త్తః ప్రాణాన్మోక్ష్యసె ఇతి. తచ్ఛాపాన్నశక్నోమి పదాదస్మా చ్చలితుం, ఉపదిశామి తే శ్రేయః భవామిచ తే సఖా లఘుశరీ రశ్చ, తద్వ్యాపద్దావాగ్నినా నధక్ష్యే, తావదితో మామాదాయ గచ్ఛేత. ఎవముక్త్వా సనాగోంగుష్ఠమాత్రో బభూవ. నల స్తం గృహీత్వా దావవర్జితం దెశం నీత్వా యావ త్త్యక్తుమైచ్ఛత్తా వత్సనాగ స్తమబ్రవీత్, రాజన్ గణయన్ దశాన్యాని పదాని మా మితో నయేతి. తతః సనలః ఎకం ద్వే త్రీణీత్యేవం పదాని గణ యన్ప్రయాతుమారేభె. యదా దశేత్యు క్తవాం స్తదైవో క్తి ఛలె న స్కంధస్థితో నాగ స్తం లలాటతటే అదశత్. దష్టవత స్తస్య నా గస్యతద్రూపం తత్క్షణమెవతిరో భూతం. నలస్తు తెన దంశనేన కృ ష్ణవర్ణో హ్రస్వబాహుర్విరూపశ్చాభూత్. తద్దృష్ట్వా విస్మితం నలం సనాగో నిజరూపం ధృత్వా సాంత్వయన్నబ్రవీత్, భూప తె వైరూప్యాచ్ఛుచం మాకృథాః, జనా స్త్వద్రూపం నవిద్యురితి మయా తత్ ప్రచ్ఛాదితం, యతో గూఢవాసే మహతాం వై రూప్యం కార్యసిద్ధయె భవతి. యేనత్వం త్వచ్ఛరీర ప్రవిష్టెన ని కృతో మహతి దుఃఖసాగరె పాతితః, సకలిస్త్వాం యావన్నవి మోక్ష్యతి తావ న్మద్విషానలాక్రాంత స్త్వయి దుఃఖం నివత్స్యతి తస్మాన్మయాయం దంశ స్తనరఘాయై ద త్తః, నతె విషనిమిత్తాపీడా భవిష్యతి, నతె దంష్ట్రిభ్యః శత్రుభ్యోవా భయం భవిష్యతి. త్వ మితో నృపస్యేక్ష్వాకువంశజస్య అక్షనిపుణస్య ఋతుపర్ణస్య సమీ పం. బాహుకనామా సూతోహమితి బ్రువన్ గచ్ఛ. సచ నగరీమ యోధ్యా మధివసతి, ససుహృద్భూత్వా తవాశ్వహృదయజ్ఞస్య విద్యావినిమయాదక్షహృదయం దాస్యతి, యదా త్వమక్షజ్ఞో భవి ష్యసి, తదా త్వం శ్రేయసా రాజ్యేన దారై స్తనయాభ్యాంచ యో

ష్యసే. గృహాణచేదం దివ్యం వస్త్రయుగం, యదా నిజం రూపం లబ్ధుమిచ్ఛసి తదాహం స్మర్తవ్యః, అనయోశ్చ వాససోరేకం పరిధానీయం అపరంచ ప్రావరణీయం, పరిహితేన ప్రావృతేనచైతద్వాసోయుగేన స్వంరూపం ప్రతిపత్స్యసే ఇతి. ఏవముక్త్వా దత్తవస్త్రయుగ్మః కార్కోటకస్తత్రైవాంతరధాత్.

తస్మిన్నన్తర్హితే కార్కోటకే, శోకానలాకులో నలః ఋతుపర్ణంగత్వా తేన సత్కృతస్సూదసారథికర్మణా తత్రోవాస. తేన సృష్టౌ వార్ష్ణేయ జీవలాభిధౌ ద్వౌసూదౌ నలస్యానుచరౌ నిర్దిష్టౌ. స తాభ్యామనుచరాభ్యాం సహ తద్గృహేవసన్ సదా నిశాయాం దమయన్తీం స్మరన్ ధ్యాననిశ్చలలోచనో బాష్పసంరుద్ధకంఠో దీర్ఘం నిశ్వస్య సగద్గదాక్షరమేవమభ్యధాత్, అహో మందభాగ్యేన దురాత్మనా పరిత్యక్తా సా తపస్వినీ క్షుత్పిపాసార్తా శ్రాన్తా తం ప్రత్యహం స్మరంతీ క్వవాభ్రమతి, కుత్రవా తిష్ఠతి, క్వవాశేతే, కంవాశ్రయత ఇతి. ఏవం విలపన్నలో జీవలేనైకదా కామేతాం నిత్యం శోచసీతి పృష్టోఽభాషిష్ట. మందభాగ్యస్య మందబుద్ధేః కస్యచిదాసీత్ బహుమతా కాచనవనితా, సచైవోపహతః కేనచిన్నిమిత్తేన తయా వ్యయుజ్యత. తయావిప్రయుక్తః సమందాత్మా దివానిశం శోకదహనదహ్యమానస్తాం స్మరన్నిశ్వాసమనిశం పర్యదేవయత. తస్యైవం పరిదేవనమిత్యుక్త్వా విరహతాపమవిగ్రహో విపులాః క్షపాః సోచ్ఛ్వాసమనిద్రో నినాయ.

ఏవం నలే సభార్యే ప్రేష్యభావంగతే, విదర్భభూపతిర్భీమః పుష్కరేణ నిష్కాసితం నైషధం శ్రుత్వా, దత్వాచ భూరిధనం నలం దమయన్తీంచాన్వేష్టుం. ద్విజాన్ దిక్షు ప్రాహిణోత్. తేషు సుదేవో నామద్విజస్సవిపినాం వసుంధరాం విచిన్వన్ చేదిరాజసదనమాసాద్య తత్ర సునందాసహితాం కృశాం మలినాం శోకవిహ్వ

లాం పరిత్యక్తభూషణామపరిస్ఫుటానుపమరూపాం ధూమజాలస
మావృతాం ప్రభామివ విభావసోః, నీలాభ్రసంవృతామివ చంద్ర
లేఖాం, పౌర్ణమాసీనిశామివ రాహుగ్రస్తనిశాకరాం, విధ్వస్త
కమలాం విత్రాసితవిహంగమాం శుష్కస్రోతసమివనదీం, ఉద్ధృ
తామర్కకరదహ్యమానామివకమలినీం, తాం ప్రియబంధువిప్ర
యుక్తాం భర్తృదిదృక్షయా శరీరం ధారయంతీం దమయంతీమాశ
ఙ్క్య కృతార్థోఽస్మీత్యవ్యవస్యత్, అచింతయచ్చ, పతిర్నామనా
రీణాం పరంభూషణం యదేషా స్వభావసుందర్యపి పతింవినాన
శోభతే. యదీమాంనలఃపశ్యేత్తన్నియతం దుఃఖమనుభవతి, యది
మామసితకేశాం శతపత్త్రాయతేక్షణాం దుఃఖితాం దృష్ట్వా మ
మాపి మనోవ్యథతే. కదానుఖల్వియం శోభనాంగీ దుఃఖస్యపారం
యాస్యతి, కదావా సుధాంశుసమాగమేన రోహిణీవేయం సాధ్వీ
ప్రియసమాగమాత్సుఖం విందేత్, కదావా అస్యాః పునర్లాభా
న్నైషధస్తోషమియాత్, మయాచేయమవశ్యం పతిదర్శనలాల
సా సమాశ్వాసనీయా ఇత్యేవంవిచింత్య తాముపగమ్యాబ్రవీత్,
వైదర్భి భ్రాతుస్తవసఖా సుదేవోనామాహం బ్రాహ్మణః పితు
స్తవ భీమస్య భూపతేర్వచనాత్త్వామన్వేష్టుమిహాగతః, కుశలినౌ
తవపితరౌ, కుశలినశ్చ తే భ్రాతరః, కుశలినౌచాయుష్మంతౌ త
త్రస్థౌ తవదారకౌ, త్వత్కృతే బంధువర్గో గతసత్త్వఇవాస్తే, అ
న్వేష్టారశ్చ బ్రాహ్మణాశ్శతశో మహీం భ్రమంతీతి. తచ్ఛ్రుత్వా ద
మయంతీ తం సుదేవం ప్రత్యభిజ్ఞాయ స్వీయాన్ సుహృదశ్చ క్ర
మేణ తం పృచ్ఛంతీ శోకపీడితా భృశమరోదీత్. తతోరుదతీం
తాం దృష్ట్వా సునందా గత్వా జనయిత్ర్యై జగాద. సాచాగత్య
బ్రాహ్మణేన సహసల్లపంతీం దమయంతీం దృష్ట్వా సుదేవమపృచ్ఛ
త్, బ్రాహ్మణ కస్యేయం సుతా, కస్యవాభార్యా, కథంచ జ్ఞాతిభ్యో

భర్తుశ్చవియుక్తా త్వయాచ కథమేవం భూతావిదితేతి. ఏవంత
యా పృష్టస్సుదేవోఽభాషిష్ట, విదర్భాధిపతేర్భీమస్య దమయం
తీతి విశ్వవిశ్రుతా సుతా విశ్వవిఖ్యాతస్య నలస్యభూపతేర్భార్యా. స
నలో ద్యూతే భ్రాత్రాజితో హృతరాజ్యో దమయన్త్యాసహ క్వా
పిగతః, తయోరన్వేషణార్థం భీమేనాదిష్టా ద్విజాః పృథ్వీంచరంతి.
తేష్వహమప్యేకతమో భువంభ్రమన్నిహాగతః మయాచేయం బా
లాత్రసమాసాదితా. అస్త్యస్యాభ్రూమధ్యే సహజఃపద్మసదృశః పి
ప్లుః పితామహేన విభూత్యర్థం నిర్మితః సచాద్యాభ్రచ్ఛన్నశ్చం
ద్రఇవ మలసంవృతస్తిష్ఠతి. అనేన చిహ్నేనానితర సాధారణయా ఆ
కృత్యాచేయం మయాలక్షితా ఇతి. తచ్ఛ్రుత్వా సునందా సత్వరం
జలమాదాయ తస్యాః పిప్లుచ్ఛాదకం మలమశోధయత్. అపగతే
చమలే తస్యాః పిప్లుర్వ్యభ్రే విహాయసి విధురివ వ్యరాజత. పిప్లుం
దృష్ట్వా రాజమాతా దమయంతీం పరిష్వజ్య సుచిరమరోదీత్. ము
హూర్తం తూష్ణీం రుదిత్వా బాష్పగద్గదకంఠా తామబ్రవీత్,
చారుదర్శనే త్వం మమభగిన్యాఃసుతా, మయాతు దశార్ణేషు
పితుర్గృహే శైశవావస్థాయాం దృష్టా, అతఃకాలవిలంబాద్విస్మృ
తా అద్యానేనచిహ్నేన ప్రత్యభిజ్ఞాపితా, తత్పుత్రి, యథాతే పితు
ర్గృహాదికం తథైవ మమాపి గృహాదికం జానీహీతి. ఏవం వదంతీం
దమయంతీప్రాహ, మాతః త్వద్గృహే అహమేవం విధేత్యజ్ఞాయ
మానాపి సదాత్వయా రక్ష్యమాణా సుఖముషితాస్మి కిముతైవం
విధేతి విజ్ఞాయమానా, తథాపి చిరవిప్రయుక్తాం మాం పితృగృహ
గమనాయానుమంతుమర్హసి, యతో మే దారకౌ పితృగృహం
ప్రేషితౌ పిత్రామాత్రాచ విరహితౌ శోకార్తౌ తిష్ఠతః, తద్యది
మమ ప్రియం కంచిత్కర్తుమిచ్ఛసి తన్మాం విదర్భాన్ ప్రేషయేతి.
తచ్ఛ్రుత్వా సా బాఢమిత్యుక్త్వా పుత్రానుమత్యా దమయంతీం

బలేన మహతా గుప్తాం నరనారీసమూహేన విదర్భాన్ ప్రాస్థాపయత్. దమయంత్యప్యచిరాదేవ విదర్భానయాసీత్. ప్రాప్తాం తాం సుతాం దృష్ట్వా తస్యా మాతా భర్త్రా సహ దుఃఖపీడితా సుచిరం విలలాప. అథ భీమః ప్రీతో సుదేవం బ్రాహ్మణం గ్రామేణ ధనాదినా చాపూజయత్. దమయంతీ తు తాం నిశాం పితృవేశ్మన్యనయత్.

విశ్రాంతా సా మాతుః సదనమాసాద్య మాతరమబ్రవీత్, మాతః సత్యమహం బ్రవీమి, యది మాం జీవంతీమిచ్ఛసి తర్హి నరాధిపస్య నలస్య వల్లభస్యానయనే యతస్వ, యత్తేన వినా న మే మనః కామపి ప్రీతిముత్పాదయతీతి. తచ్ఛ్రుత్వా సా రాజ్ఞీ భృశం దుఃఖితా బాష్పపిహితలోచనా నోత్తరం కించిదవోచత్. తద్దృష్ట్వా సర్వాంతఃపురమరుదత్. తతస్సా భీమభూపతిముపేత్యావోచత్, నాథ పతివియుక్తా దమయంతీ పితృవేశ్మన్యపి ప్రీతిం న లభతే, యతః సా బాలా పూర్వేద్యుః స్వగృహమాగత్య కథంచిదేకాం రజనీం నీత్వా ప్రాతరేవ పతిమనుశోచంతీ లజ్జాం విహాయ స్వయమేవ దయితానయనాయ యతస్వేతి మామవోచత్. తత్ర ప్రేష్యాః పుణ్యశ్లోకస్య నలస్య మార్గణే ప్రయతంతామితి. తచ్ఛ్రుత్వా తథేతి భీమో దిక్షు నైషధం విచేతుం బ్రాహ్మణాన్ ప్రాహిణోత్. తతస్తే బ్రాహ్మణాః ప్రస్థితాః సందేశం ప్రేప్సవో దమయంతీసకాశమగమన్. దమయంతీ తానవాదీత్, తత్ర తత్ర నగరే జనసంసది యుష్మాభిః పునరేవం వక్తవ్యం, కితవ, సుప్తామనురక్తాం ప్రియాం విజనే విపినే విసృజ్య తద్వస్త్రార్ధం ఛిత్త్వా క్వ ప్రస్థితోసి, సా బాలా వస్త్రార్ధసంవృతా శోకేన దహ్యమానా త్వాం ప్రతీక్షమాణా తిష్ఠతి, సతతం రుదత్యాస్తస్యాః ప్రతివచనం బ్రూహి, కించ పత్యా పత్నీ సదా రక్షణీయా భర్తవ్యా చ, తత్త్వయా ధర్మజ్ఞేనాపి సతా న కృతం, ప్రాజ్ఞః

కులీనః సానుక్రోశశ్చ భవాన్ మద్భాగ్యక్షయాదేవ విపరీతస్సంవృత్త ఇతి శంకే, ఆనృశంస్యం పరో ధర్మ ఇతి త్వత్త ఏవాధిగతం సర్వైరపి, తత్కథమయి నిర్దయో జాత ఇతి. యశ్చైతద్వచనః శ్రుత్వా ప్రతిబ్రూయాత్ సోఽవశ్యం జ్ఞేయః, క్వాసౌ వర్తత ఇతి. స యద్వదిష్యతి తదపి మహ్యమావేదనీయమితి. ఏవం దమయంత్యాఽభిహితా స్తే బ్రాహ్మణా నలం మృగయితుం గతాః పురాణి నగరాణి గ్రామాన్ ఘోషానాశ్రమాంశ్చాఽన్విష్యంత స్తత్ర తత్ర దమయంత్యోక్తం వచశ్శ్రావయంతోఽపి నలమనాసాద్యైవ ప్రతినివృత్తాః.

అథ దీర్ఘేణ కాలేన పర్ణాదో నామ ద్విజో మహీం నిఖిలాం భ్రాంత్వా విదర్భాన్ ప్రత్యేత్య భైమీమిదమభ్యధాత్, దమయంతి మయా నైషధం గవేషయమాణేనాయోధ్యాం గత్వా ఆస్థాననికేతనస్థ ఋతుపర్ణ స్తత్రస్థా జనాశ్చ శ్రావితా స్త్వదుక్తం వచః; ఉన్మత్తవాక్యతుల్యం తచ్ఛ్రుత్వా తే మామవజజ్ఞిరే. అంతతో గంతుం రాజ్ఞానుజ్ఞాతం ప్రస్థితం మామాహూయ కశ్చిదృతుపర్ణస్య పురుషో హ్రస్వబాహు స్సూదరథవిద్యాకుశలః బాహుకో నామ సాశ్రులోచనో దీర్ఘం నిశ్వస్య ప్రథమం కుశలం పృష్ట్వా పశ్చాదాచష్ట, భర్తృవిరహితా విపత్ప్రాప్తా అపి సచ్చారిత్రకవచాః కులస్త్రియ ఆత్మానమాత్మానా గోపాయంతి. యత్నా రాజ్యభ్రష్టేన శ్రియా హీనేన విషమస్థేన విహగాపహృత ప్రావారకేణ ప్రాణయాత్రాంప్రేప్సునా మూఢేన పరిత్యక్తా తత్ర సా న కోపితుమర్హతీతి. తచ్ఛ్రుత్వాఽహం సత్వరమిహాగత ఇతి. తదాకర్ణ్యాశ్రుపూర్ణాక్షీ దమయంతీ క్షణం విచింత్య రహో మాతరమభ్యేత్య పర్ణాదోక్తం కథయిత్వాఽభ్యధాత్, మాతః, నూనం స ఏవ మమ వల్లభ ఇత్యహం ప్రత్యేమి, యది మమ ప్రియమిచ్ఛసి, తర్హి త్వత్సమక్షం వల్లభానయనాయోద్యుక్తయా మయా క్రియమాణమిదం పిత్రే నావేదనీయం. అహం త్వత్సన్నిధా

సుదేవంద్విజోత్తమం తదానయనాయనియోక్ష్యే, యత్తేనైవాహం బంధుసమీపంసమానీతా, తత్సఏవయాత్వయోధ్యాపురీంతః, స తత్రప్రాప్తమాత్రస్త్వం నృపతిమేవంబ్రవీతు, నలోరాజాక్వాపిగతః తస్యప్రవృత్తిర్నబుధ్యతే తద్భూయోపి దమయంతీస్వయంవరం ప్రాతఃకురుతే తదద్యైవ విదర్భాన్ శీఘ్రంగమ్యతామితి. శ్రుత్వైతద్వార్తాస్సనృపతీరథజ్ఞానినా ఆర్యపుత్రేణ సాకమేకాహేన ధ్రువమిహైష్యతీతి. ఏవందమయంతీమాత్రా సహరహస్సమ్మన్త్ర్య సుదేవమానాయ్య తస్మైపూర్వోక్తమభిధాయ కోసలాన్ ప్రాహిణోత్.

తతస్సుదేవేనగత్వా తథైవాభిహితోరాజా ఋతుపర్ణః సముత్సుకోనలమాహూయ సాదరమబ్రవీత్, బాహుక, అహంరథవిద్యాకోవిదఇతి భవానబ్రవీత్, దమయంత్యాఃపునః స్వయంవరః శ్వోభవితా, అహంతత్స్వయంవరం యాతుమిచ్ఛామి, యదిశక్యం మన్యసే తర్హ్యేకాహేనైవతాం పురీమహంనేతవ్యః; మమతుతత్పురమేకాహేనాఽగమ్యం ప్రతిభాతీతి. నలస్తదాకర్ణ్య దుఃఖవిదీర్ణహృదయస్సమచింతయత్, కిం దమయంత్యా వియోగాద్విగతసౌహార్దయా నైరాశ్యాత్కదాచిదేవం కృతోభవేత్, యతోఽత్యంతచపలస్త్రీస్వభావః; కిం వాతయామదానయనాయాయంకృత్రిమ ఉపాయో విహితోభవేత్, యతస్సామయిదృఢమనురక్తా పతివ్రతా విశేషతస్సాపత్యాచ, తత్తత్రైవగత్వావేత్స్యామీతి. ఏవం విచింత్యరాజానమవోచత్, రాజన్ ఏకాహేనైవత్వాం విదర్భాన్ ప్రాపయిష్యామీతి. తతస్సనృపాజ్ఞయాఽశ్వశాలాంగత్వా బహుష్వశ్వేషు పుష్టేషుసత్స్వపి కృశాన్ దుష్ట లక్షణవర్జితాన్ పృథుప్రోథాన్ తేజోబలయుక్తాంశ్చతురోశ్వాన్ నిపుణంనిరూప్య రథేయోజయిత్వాబహిరనయత్. తాన్ హయాన్ దృష్ట్వారాజా బాహుకమబ్రవీత్, బాహుక కిమిదంత్వయాకృతం కథమల్పబలాఃకృ

శా ఇమే హయా రథం వహేయుః, కథం వా మహాన్తం పన్థానం గచ్ఛేయురితి. తచ్ఛ్రుత్వా నలః ప్రత్యవోచత్, రాజన్ ఏకాహేనైవైతే అశ్వా విదర్భాన్ గన్తుం శక్తా ఇతి ఖిదితైర్వాహా మేతానాసీతవాన్, యది మద్వచనే న ప్రత్యయస్తర్హి అన్యానశ్వాన్ యోగ్యాన్ భవాన్ మన్యతే, తాన్ దర్శయ రథే యోజయిష్యామీతి. తచ్ఛ్రుత్వా ఋతుపర్ణస్తమవోచత్, బాహుక త్వమేవ హయతత్త్వజ్ఞః కుశలశ్చ, యానేవ సమర్థాన్ మన్యసే తానేవ క్షిప్రం రథే సంయోజయేతి. అథ నలస్తానేవ వరానశ్వాన్ రథే సంయోజ్య సజ్జం రథం రాజ్ఞస్సమీపముపానయత్. సత్వరో రాజా క్షిప్రమేవ రథమారుహత్. ఆరూఢే చ తస్మిన్ తే హయోత్తమాః పర్యపతన్. నలస్తానశ్వాన్ రశ్మిభిస్సంయమ్య సాంత్వయామాస. తతస్సూతం వార్ష్ణేయముపారోప్య స్వయముపారుహ్య తానశ్వాన్ సమచోదయత్. తేన చోద్యమానాస్తే తురంగమా దినకరతురగవిద్వేషాదివాకాశం సముత్పేతుః. వాతాధికరంహసో వహతస్తాన్ వరాశ్వాన్వీక్ష్యాయోధ్యాధిపతిః పరం విస్మయం యయౌ. వార్ష్ణేయో బాహుకస్య హయతత్త్వజ్ఞతాం తం రథఘోషం తద్ధయనిగ్రహాదికం చ విలోక్య విస్మయావిష్టో వ్యచిన్తయత్, కిమయం దేవేన్ద్రసారథిర్మాతలిః, కిం వా తురగతత్త్వజ్ఞో గృహీతమానుషశరీరశ్శాలిహోత్రో వా, అథోస్విత్స తత్స్వయమేవ నలస్సమాయాతః, యతో యాం విద్యాం నలో వేత్తి బాహుకోఽపి తాం వేత్తి, నలస్య యాదృశీ వయోఽవస్థా బాహుకేఽపి తాం లక్షయే; యద్యప్యస్మిన్ బాహుకే విజ్ఞానేన వయసా చ నలతులనా విద్యతే, తథాపి రూపే విపర్యయాన్నాయం నలః కిం తు తత్సదృశః కోఽపీతి.

స రథో నదీస్సరాంసి పర్వతాన్ వనాని నగరాణి చ గరుత్మానివాచిరేణైవాతిచక్రామ. ఏవం ప్రయాతి రథే రాజా ఋతుపర్ణస్స్వోత్తరీయమధో భ్రష్టం దృష్ట్వా నలమబ్రవీత్, బాహుక క్షణం నిగృహాణ

ష్వహమశ్వాన్యావద్వార్ష్ణేయో భ్రష్టం మమ పటమానయేతి.
తచ్ఛ్రుత్వా నల స్తం ప్రత్యువాచ, రాజన్ దూరే తవోత్తరీయం పరి
భ్రష్టం, సాంప్రతం తస్మాత్ప్రదేశాత్ యోజనపరిమితో ధ్వాఽతిక్రాన్తః
తన్నాహర్తుం శక్యత ఇతి. తేనైవ మభిహితోఽపి స్థితో నృపతిః ఫల
వంతం విభీతకం వృక్షం దృష్ట్వా నలమాచష్ట, బాహుక తవేయం విస్మ
యకారిణీ విద్యా మయా విదితా, జానీహి మమాపి సంఖ్యావిజ్ఞానం, న
హి సర్వః సర్వం జానాతి, న వా ఏకస్మిన్ పురుషే జ్ఞానస్య పరినిష్ఠాస్తి,
అగ్రే యోఽయం విభీతక స్తరు ర్దృశ్యతే తస్య ఫలపర్ణానాం సంఖ్యాం
దృష్ట్వైవ జ్ఞాత్వా వక్తుం శక్నుయామితి. తచ్ఛ్రుత్వా బాహుకో రథమ
వస్థాప్య రాజానమబ్రవీత్, రాజన్నత్ర మే సంశయః తదహం ప్రత్యక్షీ
కర్తుమిచ్ఛామి, అహమస్య ద్వే శాఖే శాతయిష్యే, తయోః ఫలపర్ణా
నాం సంఖ్యా భవతోచ్యతాం, అహం గణయిత్వా పశ్యామి, తావద్వా
ర్ష్ణేయో వాజినాం రశ్మీన్ యచ్ఛత్వితి. తతో నాయం కాలో విలంబి
తుం పశ్చాద్ద్రక్ష్యసీతి రాజ్ఞాభిహితో బాహుక స్తమబ్రవీత్, రా
జన్ ప్రతీక్షస్వ క్షణం అహం త్వామస్మిన్నేవ నిశాముఖే విదర్భాన్
ప్రాపయామి, యది భవాన్ కాలహరణాక్షమ స్త్వరతే తర్హి యా
హి సారథినా వార్ష్ణేయేన సహ, శివ స్తే స్తు పంథాః అహం యామీతి.
తచ్ఛ్రుత్వా రాజా నలం సాంత్వయన్నబ్రవీత్, బాహుక లోకేనా
స్య త్వత్సదృశో యంతా అత స్త్వత్సహాయేనైవ మయా విదర్భా
గంతవ్యాః, న తస్యాంతరాయం కర్తుమర్హసి, తదహమస్యాం శా
ఖాయాం విద్యమానానాం ఫలపత్రాణాం సంఖ్యాం వదామి, తాం
సత్వరం గణయిత్వా జానీహీతి. ఏవముక్త్వా తేషాం సంఖ్యామువా
చ. తచ్ఛ్రుత్వా సబస్తూర్ణం రథాదవతీర్య తాం శాఖాం శా
తయిత్వా తస్యాం రాజ్ఞా యావంత్యభిహితాని తావంత్యేవ ఫలప
త్రాణి గణయా బుధ్వా భృశం వ్యస్మేష్ట. విస్మయావిష్టం తం రాజా

బ్రవీత్, బాహుక నకేవలమహం సంఖ్యావిశారదస్సిద్ధః, కింతు అక్షహృదయజ్ఞమపి, గమనే మమమన స్త్వరతేఽతస్తూర్ణ మశ్వాన్ చోదయేతి. అథబాహుక స్తమవోచత్, నృపవర దేహిమహ్యమిమామక్షవిద్యాం, మత్తోప్యశ్వవిద్యాంగృహాణేతి. తచ్ఛ్రుత్వా రాజా కార్యగౌరవాత్ హయజ్ఞానలోభాచ్చ తథేత్యుక్త్వాఽక్షవిద్యాం తస్మాయదాత్, తస్మాచ్చాశ్వవిద్యాం జగ్రాహ. తతఃప్రాప్తాక్షవిద్యస్య బాహుకస్య శరీరాత్కర్కోటకవిషజ్వాలామూర్ఛితః కలిర్నిరగాత్. ప్రత్యక్షవిగ్రహంతందృష్ట్వా కుపితో నైషధస్తంశప్తుంయావదైచ్ఛత్, తావత్తందృష్ట్వాభీతః కలిఃకంపమానః కృతాంజలి స్తమవోచత్, క్షోణీపతే క్షమస్వ ఇమంమమాపరాధం కోపంసంయచ్ఛ, పూర్వమేవకుపితయాదమయంత్యాశప్తోస్మి, తచ్ఛాపాగ్నినాతీవ్రేణ కర్కోటకవిషాగ్నినాచ సతతందహ్యమానస్త్వయిసదుఃఖఏవన్యవసం, తన్మాంమాశాప్సీః, అద్యప్రభృతి యే త్వాంకీర్తయిష్యంతి తేషాంకదాచిదపి మత్కృతమశుభం నభవిష్యతీతి. ఏవంవాదినంకలిం కృపాఘూర్ణనలోనాశపత్. తతోభీతః కలిరన్యైరదృశ్యః సత్వరంవిభీతకంప్రావిక్షత్. తదాప్రభృతిసవిభీతకః కలిసంశ్రయాదప్రశస్తః సంవృత్తః. తతఃకలిముక్తోనలః ప్రసన్నహృదయ స్తేజసాముదా చయుక్తః స్యందనమారుహ్య పునరపివిదర్భాన్ ప్రత్యశ్వానవాదయత్. అతిక్రాంతేనలే, కలిరపి నిజనిలయం ప్రతిపలాయిష్ట.

అథనలస్సర్వాదిశో రథ ఘోషేణ నాదయన్ తస్మిన్నేవాహని సాయాహ్నే సహసాకుండినపురంప్రావిశత్. తంరథఘోషం తత్రస్థానలాశ్వాశ్శ్రుత్వా పురానలసన్నిధౌయథా తథాఽహృష్యన్. జలాగమే నదతో జలధరస్యేవ తద్రథస్యస్వనంశ్రుత్వా ప్రాసాదస్థాశ్శిఖినః శాలాస్థా వారణాశ్చ మేఘస్వనంమత్వా ఉన్ముఖాహ

మేణ ప్రణేష్యే. పురా నలే రథం వాహయతి, యథా హ్యశ్వో రథఘోష శ్శ్రుతః తాదృశం విచిత్రం రథనిర్ఘోషం శ్రుత్వా దమయంతీ నలాగమనం సంభావ్య మనస్యచింతయత్, రథస్వనేన దిశః పూరయన్నేష నలో వల్లభో మాముపాహ్లాదయతే, యది తం గుణమణినికరనీరనిధిం నలం న పశ్యామి, యది చాయం మద్విలోచనశీతమయూఖో మాం నోపగచ్ఛతి, యది చైతస్య త్రిభువనప్రఖ్యాత పరాక్రమస్య వీరస్య సుఖస్పర్శం బాహ్వోరంతరమద్య న ప్రవిశామి, తన్నూనం వినఙ్క్ష్యామి. నాహం స్మరామి తదుక్తం కించిదప్యప్రియమనృతం నీరసం వా వచః, నాపి కస్యాపి తత్కృతమపకారం. కించ క్షమావాన్ ప్రియదర్శనః ప్రియవాదీ వదాన్యః సకలాహితమర్దనశ్చ సమమ వల్లభః, ఏతాదృశేన ప్రియేణ వియుక్తాయా మమ హృదయం శోకాద్విదీర్ణమివ వేతి. ఏవం విలపంతీ సా నష్టసంజ్ఞేవ నిశ్చేష్టా క్షణమవస్థాయ నైషధదిదృక్షయా మహాంతం ప్రాసాదమారుహ్య మధ్యమకక్ష్యాయాం స్థిత్వా గవాక్షమార్గేణ పురతోఽవస్థితం రథం రథావతీర్ణం మహీపాలమృతుపర్ణం బాహుకం వార్ష్ణేయం చ దదర్శ. అథ ఋతుపర్ణో రాజా రథాదవతీర్య మహారాజం భీమం ద్రష్టుమగచ్ఛత్. అకస్మాత్ప్రాప్తం శ్రీమంతమృతుపర్ణం దృష్ట్వా అజ్ఞాతదమయంతీకపటతయా స్వసుతార్థం సమాగతమజానన్ స్వాగతోక్తిపురస్సరం కుశలం పృష్ట్వా సత్కృత్యాగమనకారణమపృచ్ఛత్. తచ్ఛ్రుత్వా బుద్ధిమానృతుపర్ణో రాజ్ఞాం రాజపుత్రాణాం బ్రాహ్మణానాం వా సమాగమం స్వయంవరసూచకం కిమప్యదృష్ట్వా బ్రాహ్మణేన విప్రలబ్ధోఽస్మీతి మనసి విచింత్య, భవంతమభివాదయితుమాగతోఽస్మీత్యవోచత్. తచ్ఛ్రుత్వా భూపతిర్భీమః స్మయమానో మనస్యచింతయత్, శతయోజనాధికమధ్వానమతిక్రమ్యాయమిహాగతః, అత్యల్పమనేనాగమనకారణం నిర్దిష్టం,

ఇయద్దూరాగమనస్య నైతత్కారణంభవేత్, భవతు పశ్చాత్ జ్ఞాస్యామీతి విచింత్య, శ్రాంతోభవాన్ విశ్రామ్యతు, ఇత్యుక్త్వా తంవ్యసర్జయత్. భీమేనసత్కృతః సపార్థివః ప్రేష్యైస్సుందరమందిరమనీయత. బాహుకోప్యశ్వాన్ విశ్రమయ్య యథాశాస్త్రం తానుపచర్య రథోపస్థేసముపావిశత్.

దమయంతీతు తథావిరూపం బాహుకమృతుపర్ణ వార్ష్ణేయౌచ కేవలంవిలోక్య శోకపీడితా వ్యచింతయత్, కస్యైషరథఘోషః యోనలస్యేవాసీత్, నాహమత్ర నలం విలోకయామి. కింవా యేనలేన శిక్షితావిద్యా సా వార్ష్ణేయేనాపి శిక్షితాభవేత్, అహోస్విన్నలఇవ ఋతుపర్ణోపి రథవిజ్ఞానకుశలః, కింవా యః కృష్ణవర్ణో హ్రస్వబాహుర్విరూపో రథోపస్థే సారథిరివోపవిష్టస్తిష్ఠతి, సఏవ నలఇవాశ్వవిద్యాకుశలః, యతోరథస్వనో నలస్యేవ లక్షితః; అథవా నిగూహిత నిజరూపో నలఏవాయం, యతోస్య దర్శనేన మమమనస్తుష్టిర్హృదయనిర్వృతిశ్చభవతీతి. ఏవమాదివిచింత్య కేశినీంనామదూతీమాహూయావదత్, కేశిని త్వంగత్వా జానీహి యోయంహ్రస్వబాహుర్విక్రుతో రథేసముపవిష్టస్తిష్ఠతి సకఇతి, బ్రూహిచ తస్యపురతః పునస్తద్వాక్యం యత్పర్ణాదేన పూర్వముక్తం, యత్తస్య ప్రతివాక్యమనేనోక్తం తదప్యద్య తన్ముఖాదుద్ధృస్వేతి. సాదూతీ గత్వా కుశలప్రశ్నానంతరం బాహుకమవోచత్, నరోత్తమ దమయంతీజ్ఞాతుమిచ్ఛతి కదా యూయంప్రస్థితాః కిమర్థమిహాగతా ఇతి. బాహుకస్తాంప్రత్యవోచత్, ద్వితీయో దమయంత్యాః స్వయంవరః శ్వోభవితేతి. ద్విజముఖాచ్ఛ్రుత్వా కోసలాధిపతిః స్వనగరాత్ప్రాతః ప్రస్థాయ ప్రతిదినం శతయోజనయాయిభిర్హయైరత్త్రైవ స్సాయమిహాగతఇతి. యోయంపస్తృతీయః సకః? త్వం చకః కథంచేదంకర్మ త్వయా

ప్రాప్తుమితి తన్మా పునః పృష్టో బాహుకః ప్రాహ, యోఽయం తృతీయః స పుణ్యశ్లోకస్య నలస్య వార్ష్ణేయ ఇతి ప్రసిద్ధః సూతః, స నలే విద్రుతే ఋతుపర్ణముపాతిష్ఠత. అహమపి కుశలస్సూదాశ్వవిద్యాయామృతుపర్ణేన స్వయంవృతః సూదత్వే సూతత్వే చ ప్రతిష్ఠాపిత ఇతి. సా పునస్తమపృచ్ఛత్, బాహుక అపి వార్ష్ణేయో జానాతి క్వ నలో గత ఇతి, యతస్తేన త్వం కథితోఽభవేరితి. స ప్రత్యవోచత్, పుత్రావిహైవ నిక్షిప్య నలః క్వాపి గతః, నైష వార్ష్ణేయస్తం జానాతి న వాన్యః, యదసావస్మిన్ లోకే నష్టరూపో గూఢశ్చరతి, న వా స లింగైః స్వైర్జ్ఞాతుం శక్యః, నల ఏవాత్మానం వేత్తీతి. సా భూయోప్యపృచ్ఛత్, బాహుక యోఽసౌ బ్రాహ్మణః ప్రథమమయోధ్యామాగతః తేనోక్తస్య కస్యాశ్చిదబలాయా విప్రయుక్తాయా వాక్యస్య త్వయా యత్ ప్రతివచనం దత్తం తత్పునరపి భవాన్ కథయతు, యత్తన్ముఖాదేవ పునరపి దమయంతీ శ్రోతుమిచ్ఛతీతి. తచ్ఛ్రుత్వా నలో భృశమవ్యథిష్ట, తస్య లోచనే అశ్రుపూర్ణే బభూవతుః, స దుఃఖం నిగృహ్య బాష్పగద్గదయా గిరా పూర్వోక్తమేవ ప్రతివచనమవోచత్. స తత్ బ్రువాణో బాష్పం రోద్ధుమశక్నువన్నశ్రూణి వ్యముంచత్. తతః కేశినీ గత్వా దమయంత్యై తదుక్తం సర్వం హృదయవ్యథాశ్రుపాతాదికం చ న్యవేదయత్.

తచ్ఛ్రుత్వా బాహుకం నలం సంభావయంతీ దమయంతీ కేశినీమబ్రవీత్, కేశిని భూయస్త్వం గచ్ఛ పరీక్షస్వ, తత్సమీపస్థా కిమప్యబ్రువాణా తస్య చరితాని జానీహి, యాచితయాపి తస్మై జలం న దేయం న వాగ్నిః, జలమగ్నిం చ వినా స కథం పచతీతి లక్షయ. యచ్చాన్యత్ పశ్యసి తత్సర్వం మహ్యమావేదనీయమితి. ఏవం తయాభిహితా కేశినీ పునరపి నలసమీపం గత్వా తస్యాఖిలాని చేష్టితాని వీక్ష్య దమయంతీముపేత్యావోచత్, భర్తృదారికే బాహుకః స్థ

లపాత్రశుద్ధ్యాదిపరో మయావిలోకితః, నమయా శ్రుతోఽపి తథా విధఃపురుషో దృష్టపూర్వః శ్రుతపూర్వోవా, సహ్రస్వం ద్వారమా సాద్య సవినమతి, కింతు ఆసన్నంతందృష్ట్వా తదైవద్వారముత్సర్పతి, సంకుచితం ద్వారం విశాలంభవతి. కించ ఋతుపర్ణార్థం రాజ్ఞా పశుసంబంధిమాంసం ప్రేషితం, తత్క్షాళనార్థం బహిర్గతస్య తస్య వీక్షణమాత్రాదేవ బహిస్స్థాపితా జలరహితాః కుమ్భా జలపూర్ణా బభూవుః. తతస్తేనపాకార్థం చుల్ల్యామింధనాని నిక్షిప్తాని, నిక్షేపమాత్రాదేవ తేష్వగ్నిరుదభూత్. తదేతాన్యద్భుతాని మయాదృష్టాని. కించాన్యదప్యాశ్చర్యం మయాలక్షితం, యదగ్నిస్పర్శన్నాసౌ దహ్యతే. కించ పుష్పాణి తస్యపాణిభ్యాంమృద్యమానాన్యపి యథాపూర్వం భూయః సుగంధీని వికసితాన్యేవ బభూవుః. విస్మయనీయాన్యేతాని దృష్ట్వా విస్మయాపన్నాహమిహాగతేతి. సాతు తచ్ఛ్రుత్వా చేష్టాప్రభావాదినా నలమేవప్రాప్తమమన్యత. తథాప్యాకారవైపరీత్యాత్సందిహానా సాపునః కేశినీమాదిశత్, పునస్తదంతికం గత్వా తేనసంస్కృతంమాంసం కించిదాహరేతి. తథైవ తయాగత్వా ఆనీతముష్ణంమాంసం ప్రాశ్య ప్రాగసకృదాస్వాదితనలసంస్కృతాఽఽమిషా దమయంతీ బాహుకం నలం నిశ్చిత్య పునరేకవారంపరీక్షిష్యే ఇత్యాలోచ్య భ్రాత్రాసమమింద్రసేనాం కేశిన్యాసహ బాహుకాంతికం ప్రైషయత్. బాహుకస్తు సుతౌదృష్ట్వా సత్వరం తావంకమారోప్య పరిష్వజ్య బద్ధధారమశ్రూణిముంచంశ్చిరం తూష్ణీమరుదత్. అథాఽసకృన్మయా ఆత్మనోవికారో దర్శితఇతి విలక్షో నలస్సహసా సుతావంకాదవరోప్య కేశినీమవదత్, ఈదృశావేవ మమబాలకౌ మాతామహగృహే తిష్ఠతః, అద్యైతయోర్దర్శనాత్తయోః స్మరణేన మమ దుఃఖముత్పన్నం, సతతం మత్సమీపమాయాంతీం త్వాం జనాశ్శం

కేత తద్గచ్ఛేతి. తతః కేశినీశిశుభ్యాం సహాగత్య దమయంత్యై తత్సర్వమశంసత్.

అథ దమయంతీ మాతుస్సమీపం గత్వా తామవాదీత్, మాతః, నలశంకయా మయా కేశిన్యా బాహుకో బహుశః పరీక్షితః, స నల ఏవేతి మే నిశ్చయః, కింతు రూపే పరం సంశయోఽస్తి తత్స్వయమేవాహం వేదితుమిచ్ఛామి ; తస్మాత్స ఏవ వాత్ర ప్రవేశ్యతాం అథవా మాం వా తత్ర గంతుమనుజానీహీతి. ఏవం సుతయాఽభిహితా దేవీ భీమాయ స్వభర్త్రే దుహితుస్తమభిప్రాయం న్యవేదయత్. సాపి విచింత్య బాహుకమంతఃపురం ప్రవేష్టుమన్వజానాత్. ఏవం పిత్రా మాత్రా చానుజ్ఞాతా సా బాహుకం స్వప్రతిశ్రియం ప్రావేశయత్. దమయంత్యా దర్శనమాత్రేణ సముత్పన్నదుస్సహదుఃఖో బాహుకస్సహసా సాశ్రులోచనో బభూవ. తథావిధం తం విలోక్య దమయంతీ తీవ్రశోకసమావిష్టా చేలాంచలేన ముఖం పిధాయ రోదితుమారభత. తతః కాషాయవసనా, మలావృతగాత్రా, జటిలా విరహపాండుకపోల పతితాలకా, సా బాష్పగద్గదకంఠా, బాహుకమబ్రవీత్, బాహుక అపి దృష్టశ్శ్రుతో వా త్వయా కశ్చిత్పురుషో నలాదన్యః యః ప్రియాం శ్రమమోహితాం విజనే విపినే సుప్తామనాగస ముత్సృజ్య గతః, బాల్యాత్ప్రభృతి కిం తస్య మహీపతేరపరాద్ధం మయా, యేన స మహాత్మా మాం నిద్రార్దితాం కాననే త్యక్త్వా గతః. పూర్వం యః సాక్షాదాగతానింద్రాదీనపహాయ మయా తత్సమక్షం వృతః స కథం సానురాగాం సపుత్రాం తాం మాం త్యక్త్వా గత ఇతి. ఏవం బ్రువతీ దమయంతీ బాష్పరుద్ధకంఠా వక్తుమసమర్థా పునర్భృశం రురోద. తథావిధాం తాం దృష్ట్వా సాశ్రులోచనో బాహుకో బ్రవీత్, భీరు మామేవ నలమవేహి, యత్ త్వామత్యజం తన్నాహం స్వయమేవ బుద్ధిపూర్వకం కృతవాన్, కిం

తుపాపీయాన్ కలిః కారితవాన్. సత్వయా వనస్థయా శోచంత్యా శప్తః శాపదహనదహ్యమానో మచ్ఛరీరేవసన్ మమవ్యవసాయేన పూర్వతపసా చ నిర్జితః పాపో మాం విముచ్య గతః, తతోహం త్వదర్థమిహాగతః, నహీహమమాన్యత్ ప్రయోజనం, తన్నాస్త్యత్ర మమాపరాధః కియానపి; కింతు బ్రూహి కా వా నారీ త్వమివానురక్తం భర్తారముత్సృజ్యాఽన్యం పతిం వృణుయాత్, యత్ భైమీ స్వైరవృత్తా ఆత్మనోఽనురూపమన్యం పతిం వరయిష్యతీతి బ్రువాణా దూతాః పృథ్వీపతి శాసనాత్పృథ్వీం కృత్స్నాంచరంతీతి. తచ్ఛ్రుత్వా భయకంపితా దమయంతీ ప్రాంజలిరేవమభాషత, కల్యాణ, నమాం దోషేణ శంకితుమర్హసి, త్వదభిజ్ఞానార్థం మదుక్తాని తాని వాక్యాని బ్రువాణా బ్రాహ్మణాః సర్వతో గతాః, తేషు పర్ణాదో నామ బ్రాహ్మణః అయోధ్యాయాం ఋతుపర్ణసన్నిధౌ తాని వాక్యాన్యవోచత్. తతస్తేషాం వాక్యానాం త్వదుక్తే ప్రతివాక్యే తేనాహృతే, త్వదృతే న కోప్యన్యః శక్త ఏకేనాహ్నా యోజనశతమధ్వానమశ్వైర్గన్తుమితి త్వదానయనాయ మయాయముపాయః. కృతః, నాయం పిత్రే భీమాయాప్యావేదితః. స్పృశేయం తవైతౌ పాదౌ నాహం దుష్కృతం కించిన్మనసాప్యాచరమ్. యద్యహం మనసాపి పాపమాచరేయం, తర్హ్యేతే భూతసాక్షిణః సదాగతిస్తిగ్మాంశుశ్చంద్రమాశ్చైత్యేతే మమ ప్రాణమోక్షణం కుర్యుః, బ్రువంత్వేతే దేవాః ఇదం మదుక్తం సత్యం న వేతి. ఏవముక్తవత్యాం తస్యాం, అంతరిక్షవర్తీ వాయురభాషత, రాజన్, నైషా కృతవతీ పాపమల్పమపి, సత్యమహం బ్రవీమి, ఏనయా దమయంత్యా స్ఫీతః శీలనిధిః సురక్షితః, సాక్షిణో రక్షిణశ్చాస్యా వయం, త్వదానయనాయైవానయాయముపాయో విహితః, నాత్ర త్వయా శంకా కార్యా, తత్సంగచ్ఛస్వ నిర్దోషయా ప్రియయాఽనయా సహేతి. ఏవమభిహితవతి పవనే పుష్పవృష్టిరంతరి

ష్టౌదపతత్, దేవదుందుభిరనదత్, తదద్భుతం దృష్ట్వా విగతాశంకో నలః కార్కోటకదత్తయోరరజసోర్వస్త్రయోరేకం పరిధాయాపరం ప్రావృత్య చ స్వం రుచిరం రూపం ప్రత్యపద్యత. నలమవాప్తనిజసుందరరూపం దృష్ట్వా దమయంతీ, హా! మమ ప్రాణనాథేతి బ్రువతీ సరభసం ప్రధావ్య దృఢం తమాలింగ్య ఉచ్చైః ప్రాక్రోశత్. నలోపి యథాపూర్వం భ్రాజమానో భైమీం సస్వజే. సాపి నలోరసి ముఖం విన్యస్య తం పశ్యంతీ శోకవికలా చిరాద్దృష్టోసీతి దీర్ఘం నిశశ్వాస. నలోపి మలలిప్తాంగీం తన్వంగీం తాం పరిష్వజ్య సుచిరం దుఃఖపరిప్లుత స్తస్థౌ. తతః సర్వం వృత్తాంతం వైదర్భీ జననీ భీమాయాకథయత్. భీమస్తాం ప్రత్యవాదీత్, అహం కృతశౌచం సాధ్వలంకృతం సుఖోషితం దమయంత్యా సహితం నలం శ్వో ద్రక్ష్యామీతి. తతస్తౌ ముదితౌ దంపతీ వియోగాత్ప్రభృతి కృతాని స్వస్వచేష్టితాని పరస్పరం కథయంతావేవ తాం నిశాం నిన్యతుః.

ప్రాతశ్చ నలః స్నాతః స్వలంకృతో దమయంత్యా స్నాతాలంకృతయా సహ గత్వా శ్వశురమభ్యనందత. భీమభూపతిః ప్రహృష్ట స్తం యథావదభ్యర్చ్యాభ్యనందత్. అథ నగరే నలదర్శనేన హృష్టానాం జనానాం ప్రహర్షజః స్వనః సుమహానభూత్. పతాకాభిర్మాలాతోరణాదిభిర్నగరమశోభత. రాజమార్గాః సుసిక్తసమ్మృష్టాః. పౌరాణాం ద్వారి ద్వారి కపిశఫలభృతో రంభాస్తంభా నిబద్ధాః. సర్వాణి దైవతాన్యభ్యర్చితాని. వీణావేణుమృదంగాది వివిధ వాద్యఘోషైర్నగరం సర్వతః పూరితం. ఋతుపర్ణో రాజా నలం దమయంత్యా సంగతం శ్రుత్వా భృశమహృష్యత్. స నలమానాయ్య స్మయమానః, రాజన్, భవాన్ దిష్ట్యా దారైః స్వైః సమేత ఇత్యభినంద్యావోచత్, రాజన్, జానే మద్గృహే అజ్ఞాతనిజస్వరూపం వసతస్తవ మయా కించిదప్యపరాద్ధమితి. యది కదాచిదజ్ఞానేన య

త్కించిద్విప్రియం కృతమపి తత్క్షంతుమర్హసీతి. తచ్ఛ్రుత్వానల స్తంప్రత్యవోచత్, నరాధిప, నమేత్వంస్వల్పమప్యపరాధం కృతవానసి. కదాచిత్ కృతేపితస్మిన్నమేకోపః, యతఃక్షంతవ్య ఏవసమయః ; కించయథామద్గృహే తథైవత్వద్గృహే సుఖముషితోస్మీతి. ఏవమభిహితో ఋతుపర్ణః స్వనగరమయాసీత్.

గతేతస్మిన్ నలోనదీర్ఘంకాలం కుండినేనగరేన్యవసత్. స మాసమాత్రముషిత్వా భీమమామంత్ర్యాల్ప పరివారోరథేనైకేన పురాత్తస్మాన్నిషధాన్ ప్రతిజగామ. తతఃసహసైవనిషధాన్ ప్రవిశ్యపుష్కర మాసాద్యావోచత్, పుష్కరపునర్దీవ్యావ యన్మయాబహువిత్తమర్జితమస్తి. మమచ దమయంతీ అర్జితంధనంచేత్యేతత్సర్వం పణః, తవతుసరాజ్యం సపరిచ్ఛదంజీవితం ప్రతిపణః ; యదిత్వంద్యూతంనేచ్ఛసి, తర్హ్యావయోర్యుద్ధం ప్రవర్తతాం, యేనకేనాప్యుపాయేన వంశభోజ్యం రాజ్యమర్జితవ్యమితిహి వృద్ధానాం శాసనం. తత్ ద్వయోరేకతరేబుద్ధిః క్రియతామితి. తచ్ఛ్రుత్వాపురేవ ధ్రువమాత్మజయం మన్వానః పుష్కరస్సోపహాసం నలమవదత్, రాజన్ దిష్ట్యాత్వయాపి విత్తమర్జితం, దిష్ట్యాచదమయంత్యా దుష్కృతమద్యక్షయంగతం, యద్ధనేనానేన సహజితా వస్త్రభూషణాద్యలంకృతా దమయంతీమాముపస్థాస్యతే, సామమహృదిసదాతిష్ఠతి, తత్తామద్యజిత్వా కృతకృత్యోభవామీతి. తచ్ఛ్రుత్వాక్రోధారుణితనయనోనలస్తమభాషత, కింవృథాజల్పసి, జిత్వావ్యాహరేతి. తతఃపుష్కరస్య నలస్యచ ద్యూతంప్రావర్తత. తతోనలేనపుష్కరః రాజ్యరత్నకోశాదిభిస్సహపరాజితో బభూవ. పుష్కరంజిత్వానైషధోహసన్నువాచ, రాజాపశద సమగ్రమిదం రాజ్యం నిష్కంటకం మయార్జితం, వైదర్భీతుత్వయాపీక్షితుమపినశక్యా, తస్యాస్త్వం సపరివారస్సాంప్రతం దాసస్సంవృత్తః. కించ